№ 145 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՅՈՒԼԻՍԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՅՈՒԼԻՍԻ №145

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տէլէֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տէլէֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲ.
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պէտք է վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:
Կովկասից դուրս գանվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնոյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետևեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» և հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՆԿԱՐԻՉ
Ա. ՖԷԹՎԱՃԵԱՆԻ
ԱՆԻԻ ԱԼԲՈՄԸ
գունատիպ
Լոյս տեսած Վիէննայի Գաֆիչէ Քունստ Ինդուստրի Կայսերական Ընկերութեան տպարանում:
ԾԱԽՎՈՒՄ Է Թիֆլիսում. մեծաքանակ—Մաշինեանցի խանութում (Մադաթեան կղզի). իսկ հատով—«Բյան Է Ռուար» խանութում և «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցում:
Գինը—հատով՝ 1 ր. 20 կ., մեծաքանակ գնողներին զեղչ 20%.
(հ.կ.) տռ. 423. 25—12

Լոյս տեսաւ
Վանեցի գրող ՏԻԳՐԱՆ ՉԻԹՈՒՆԻԻ
ՄԱՅՐԵՆԻ ԱՇԽԱՐՀ
Կը բովանդակէ հայ բնաշխարհի կեանքէն 15 դրուագներ՝ ինքնատիպ ոճով մը գրուած:
Գինը 50 կոպէկ (6 ղրշ.)
Դիմել բոլոր գրավաճառներին կամ ուղղակի հեղինակին (Վան):
(հ.) տռ. 537. 5—1

ԲԺԻՇԿ
ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՆԱԲԱԹԵԱՆ
Ընդունում է հիւանդներ կանանց և մանկաբարձութեան վերաբերեալ ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, երեկ. ժամը 5—6-ը:
Հասցէն՝ Ռուիշչէվսկայա № 1.
տռ. (ե.հ.կ.) 4. 100—74

По умѣреннымъ цѣнамъ
Новѣйшихъ изящныхъ рисунковъ.
ПОЛНОМѢРНЫЕ
ОБОИ
ФАБР. СКЛАДЪ
МАНГИКІАНА
ПУШКИНСКАЯ № 7.
357. 50—18 (հ.կ.)

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Ռուիշչէվսկայա 13, տէլէֆօն 4—21.
Ընդունելութիւն թէ կանանց և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժական կարիք ունեցող մնայուն стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից), վաղօրօք գրվելու պայմանով:
Ընդունելութիւն կանանց, ներքին և մանկական հիւանդութիւն ունեցող երթևեկ հիւանդների, ամեն օր՝ ցեր. ժամը 11-ից մինչև 12-ը:
Ընդունելութիւն պրոֆ. Մ. Ս. Սուբբոտինի կողմից վիրաբուժ. կարիք ունեցող հիւանդների, վաղօրօք գրվելու պայմանով, երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը ցեր. ժամը 1—2-ը:
Հիւանդանոցի բժիշկները
Ա. Ա. Յարութիւնեան, Ն. Ն. Վեսելովզորով, Վ. Ա. Զակրժէվսկի. Ի. Գ. Կալամկարեան, Ա. Ա. Նովիցկիյ, Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան. Ն. Զ. Ռամիկեան, Ա. Ր. Փիշէր, Ս. Գ. Շահպարոնեանց. Կօնսուլտանտ՝ պրօֆեսօր Մ. Ս. Սուբբոտին.
(հ.կ.) տռ. 779. 100—68

ՈՒՍԱՆԵԼԻ ԿՈՂՄԵՐԸ

— Մոռացվածը, արհամարհվածը վերստին ստացաւ իր արժէքը և գնահատութիւնը:

Ահա առաջին արդիւնքը, որ տուեց Ալեքսանդրոպոլի ցուցահանդէսը մի քանի կէտերում:

Արդարև մոռացված և արհամարհված արհեստաւորը հանդէս եկաւ իր աշխատանքով: Եւ մենք տեսանք այդ աշխատանքի հետաքրքրական նմուշները՝ գեղեցիկ կերտուածքներ, գործուածքներ, հիւսուածքներ:

Եւ թէև շատ դէպքերում մենք նկատեցինք, որ ճաշակը, գեղարուեստական պահանջը, ոճը չեն ստացել բաւարար կատարում, բայց այն փոքրաթիւ դէպքերում, երբ նրանք արտայայտվել են հազուագիւտ գեղեցկութեամբ և հոյակապութեամբ, մենք տեսնում ենք ընդունակութիւններ, որոնք կարող են տալ մեզ գնահատելի արդիւնքներ բաւարար իրանց նպատակայարմարութեամբ և վայելուչ իրանց գեղարուեստական արտաքինով:

Այցելուն տեսաւ գեղեցիկ ասեղնագործութիւններ եւրօպական ճաշակով, հրաշալի արտադրութիւններ հին արևելեան նկարների և նրանց թւում տասներկուերորդ դարի մի պաստառի, մի մեծ հաւաքածու ջեջիմների, որոնց մի նմուշն էլ գործվում էր ցուցահանդէսում, ամուր և մաքուր գործիքներ՝ շինված մետալից, փայտից և ուրիշ նիւթերից:

Իսկ մի ուրիշ մոռացված և արհամարհված իր տնտեսական ասպարէզում—տեղական կաթնատու կովը—վերստանձնեց իր կորցրած իրաւունքները: Եւ դա կարևոր ու նշանակալից հանգամանք է: Բանն այն է, որ շատերի կողմից տեղական կաթնատու կովի ցեղը դատապարտվել էր անուշադրութեան և ամբողջ յոյսը դրվել էր բերովի օտարացեղ կաթնատուների վրա: Իսկ կեանքի դիտողութիւնները ցոյց տուին, որ չը պէտք է միակողմանի լինել և միայն գերադասութիւն տալ բերովի կովերին, այլ նպատակայարմար է գնահատել և տեղական կաթնատու անասունների ցեղը և ընտրելով նրա միջից լաւագոյն ներկայացուցիչներին կազմել նրանցից նախիրներ: Եթէ եւրօպական կովերը աչքի են ընկնում իրանց առատ կաթով, տեղականն էլ գերազանցում է իր ամրութեամբ, իր դիմացկունութեամբ, երկրի պայմաններին ընտելացած կազմուածքով: Եւ դիտողութիւնները ցոյց են տալիս, որ եւրօպական կաթնատուները մեր երկրում չեն պահպանում իրանց ամբողջ արդիւնաւէտութիւնը և որոշ հանգամանքներում ստիպված են զիջել իրանց դիրքը տեղական տարրին:

Ահա այդ տեղական տարրի նշանաւոր ներկայացուցիչների հանդէս գալը մի յիշատակելի երևոյթ է ներկայ ցուցահանդէսում, որը համահաւասար տեղ էր տուել թէ բերովի կենդանիներին և թէ տեղականին:

Նոյնը կարելի է ասել և խաշնարածութեան մասին:

Ալեքսանդրօպոլի ցուցահանդէսը ուրոյն հետք կը թողնի Շիրակի գիւղատնտեսութեան և արհեստագիտական արդիւնաբերութեան ասպարէզում:

Այն հետաքրքրութիւնը, որ նա շարժեց երկրագործ դասի մէջ, կունենայ իր բեղմնաւոր արդիւնքները:

Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՆՈՒԲԱՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Մենք յայտնեցինք անցեալները, որ հայկական ազգային պատգամաւորութեան պետ Պօղոս Նուպար-փաշայի դէմ խարդաւանք են լարվել, և Կ. Պոլսի թիւրք թերթերը, երիտասարդ-թիւրքերի բանակից, մեղադրում են նրան՝ իբրև թիւրք էմիգրանտների հետ յարաբերութիւններ ունեցող և, հետևաբար, Թիւրքիայի ներքին գործերին միջամտող:

Արդ, տեղեկանալով այս խարդաւանքների մասին, Պօղոս Նուպար-փաշա հետևեալ հերքումն է ուղարկել Կ. Պոլսի «Ժամանակ» թերթին: Այդ հերքման մի օրինակն ևս մեզ ուղարկված լինելով Պարիզից՝ տպում ենք:

* *

Պարիզ, 5 յուլիս Ն. տ.)

Մեծայարգ խմբագրապետ «Ժամանակ» թերթի.

Յօրայէս զարմացայ իմանալով «Ժամանակի» մէկ յօդուածէն, որ Կ. Պոլսոյ թերթերը կարծածն, թէ ես, հայկական բարենորոգմանց առթիւ, Շէրիֆ-փաշայի հետ միանալով, քաղաքական ներքին գործերու խառնուած եմ: Նախ շնորհակալ եմ ձեզ, որ ինքնաբերաբար այս սխալ յայտնութիւնները հերքած էք, և յետոյ կը խնդրեմ, որ հաճիք ձեր թերթին աջակցութիւնը ինձ նուիրել ճիշդ իր դիրքին իջեցնելու այն յարաբերութիւնները, որ այսօր կուզեն կերպարանափոխել, բնական է՝ յայտնի նպատակով մը:

Գիտէք որ Շէրիֆ-փաշա ժամանակէ մը ի վեր շատ մը յօդուածներ գրած է Թիւրքիոյ մէջ բարենորոգմանց ներմուծման ի նպաստ, և բնական է, թէ ընդհանուր առմամբ բարենորոգմանց կողմնակից ըլլալով՝ իր թերթին մէջ ույժ տուած է նաև Բերլինի դաշնագրի 61-րդ յօդուածին համաձայն հայկական գաւառներու համար մեր պահանջներուն: Այս մասին իրեն շնորհակալ պէտք էի ըլլալ, ինչ որ ըրի և ինչ որ միշտ ըրած եմ բոլոր անոնց, որոնք, խօսքով կամ գրչով, մեր դատին ույժ տուած են: Չեմ ըմբռներ թէ Շէրիֆ-փաշան մեր բարենորոգմանց խնդիրքը արդարացի և օգտակար գտնելուն և զանոնք պետութեան համար շահաւէտ գտնելուն համար, ինչպէս եզրակացնել կուզեն, պատուիրակութիւնը կը միանայ անոր թերթին ընդգրկած ընդհանուր քաղաքականութեան:

Պէտք է յաւելուլ, որ բոլոր կեանքս մէջ ներքին քաղաքական խնդիրներէ միշտ հեռու կեցած եմ, հետևաբար հիմա չէ, որ ընթացքս պիտի փոխեմ, հիմա որ սախանակ իմ հայրենակիցներուս շահերուն պաշտպանութիւնը ազատաբար ընդունած եմ, որ զիս կը պարտադրէ յարգել և շարունակել իմ առջի ընթացքս: Ինձ յանձնուած պաշտօնը բացայայտ կերպով սահմանեալ է: Ես միմիայն կը զբաղիմ երկայն ժամանակէ ի վեր խոստացուած վարչական բարենորոգումներու խնդրով և անոնց գործադրութեան յաջողութիւնը ապահովելու համար Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող բոլոր պետութեանց պէտք եմ դիմում ընել: Մեր հետևած նպատակը ոչ ոքի համար գաղտնիք մը չէ, ինչ որ արդէն կը հաստատեն իմ յայտնութիւններս և իմ գրութիւններս, մանաւանդ սկիզբէն Թիւրքիոյ դեսպանին դիմելով ընկեր դիմումներուս մասին իրեն տեղեկութիւն տալու անգամ կապացուցանէ օամ. կառավարութեան դէմ իմ տածած յարգանքս: Բարեհաճական մարդ մը այս զգացումներս չի կրնար ուրանալ: Բայց կը տեսնեմ, որ պէտք է եղեր զանոնք հաստատել, հետևաբար կը դիմեմ ձեր թերթին հեղինակութեան՝ մէջտեղ հանելու համար եղած յայտարարութեանց ստութիւնը, որ սխալ ըլլալէ աւելի դիտումնաւոր են:

Պօղոս Նուպար

* *

Տպելով այս հերքումը, «Մշակի» խմբագրութիւնը իր կողմից կարող է աւելացնել, որ Պօղոս-փաշա Նուպար մի մանրամասն հերքումնագիր ևս ուղղել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որի մէջ մի առ մի հերքելով իր դէմ լարված խարդաւանքները և զրպարտութիւնները՝ ցոյց է տալիս նրանց աղբիւրը:

ԱՐՋԱԳԱՆԳ ՄԻՋԱԳԵՏՔԷՆ

Եդեսիա (Ուրֆա), 10 յունիս

Ցաւսամ «Մշակ» պիտի ների ինձ՝ քանի մը տող ուղղել իրեն՝ իր թղթակցութիւններու ճոխ շարքին մէջ պէսպիսութիւն մը զնելով հեռու աշխարհէ գրուած սոյն... միամիտ տողերովս:

Նախակրթական զարթնումի միջոցին՝ շատերու պէս՝ իմ մէջ ալ սկսած էր տոհմային սէրը արծարծել: «Էջմիածին», «Հաւյաստան Թիֆլիս», «Կովկասեան հայ մամուլ» իմ վառ երևակայութեանս մէջ մեծ տեղ կը բռնէին:

Ըստ փակագծի մէջ, որ եթէ օսմ. սահմանադրութիւնը զմեզ չգոհացուց ակնկալուած օժիտներով, գոնէ չափաւոր թոյլտուութիւն մը բերաւ վայելելու նաև ռուսահայ թերթեր:

Տոհմային զգացում կրողներու համար ի՞նչ աւելի քաղցր հաճոյք, քան հաղորդակցիլ իր ցեղի տարաբնակ մասերուն հետ՝ անոնց խնդութեան ու ցաւերուն մասնակցելով: Այս մասին՝ իբրև գերազանց միջոց՝ անշուշտ մեծ դերը կը վերաբերի մամուլին:

Բազմօգուտ «Մշակի» 42-ամեայ երկարատև գոյութեան միջոցին՝ սոյն տողերով թերևս առաջին անգամն է, որ նա կը ստանայ թղթակցութիւն մը այնքան հեռաւոր անկիւնէ մը՝ Միջագետքի այս պատմական քաղաքէն, որ քրիստոնէութեան սկզբնական դարերուն նշանակելի դեր գրաւած է իբրև կրօնավառ ու հաւատոյ տարածման կեդրոն՝ նշանաւոր իր նիւթական ու բարոյական հոյակապ յուշերով և իբրև յիշատակելից ոստանը Արշակունի համբաւեալ թագաւորի մը՝ սրբոյն Աբգարու:

Բայց իբրև գրականութեան հետևող՝ սոյն տողերով ինչ հաղորդել ձեզ ներկայէն, որ արժէք մը ունենայ՝ իբրև անդրանիկ թղթակցութիւն:

Մեր խրաւազուրկ ժողովրդի բազմերանգ ցաւերըն գրել ձեզ. շատ են անոնք:

Մեր «ուրախութիւննե՞րը». ափսոս որ հայերէս վաղուց խուսափած կամ «կապտուած են» այդպիսի բաներ... 1895-ի արկածակիր այս միջավայրին մէջ ալ:

Հոս թէև հօծկեկ հայութիւն մը կը բնակի, սակայն մեզ որ այլևայլ քաղաքական ու տնտեսական տագնապներէ ընկճուած է ծայր աստիճան ու այլասերումի վտանգին մատնուած բարոյապէս ու... ազգայնապէս:

Հարկաւ լաւագոյն է անկեղծ ըլլալ ու չծածկել վէրքը:

1879-ին՝ ռուս-թիւրքական պատերազմէն 2 տարի ետքը՝ երբ եկաւ մեր վեճակին նորընտիր առաջնորդը՝ Խորէն եպ. Մխիթարեան՝ համբաւի շուք մը բերելով հետը, առաջին քարոզին մէջ, որ մեր պատմական յուշերէն անմոռաց կը մնայ, շոյանքով մը կըսէր ժողովրդին.

«Ո՛վ Եդեսիոյ հայութի՛ւն, դու մնացորդն ես Արշակունեաց. ճանչցի՛ր դու զքեզ, գործերդ թող արդարացնեն արիւնիդ արժանիքը»:

Այժմեանին բաղդատմամբ՝ այն ատենի այդ նախանձելի ժամանակին մէջ սրբազան առաջնորդին արտասանած այդ շոյիչ ակնարկը անմարսելի եղաւ պատմենական տխեղծ մաքիս իսկ, ու չէի կրցած համոզուիլ, թէ միջին ու վերջին դարերու պատմականացած անաելի արհաւիրքները հնաբաւորութիւն թողած ըլլային Եդեսեան սևէ հին հայ բնակչութեան մը տոհմային հարազատութեան անեղծ պահպանումին:

Ուստի տրամաբանօրէն ընդունիլ պէտք պիտի ըլլար, թէ Եդեսիոյ արդի հայ սերունդը՝ հնադարեայ ջարդերէ, գերումներէ յետոյ (որոնց սոսկալին եղած է, ըստ Ներսէս Շնորհալիի ողբերգութեան, 1444—5-ին Զանգի ամիրայի արիւնոտ գրաւումի միջոցին), նոր գաղթականներու հաւաքոյթ մըն է ամենամեծ մասամբ:

Պէտք չէ հարկաւ չարաչար գործածել «Մշակի» թոյլտուութիւնը, ուստի կարճ կապելու ու խօսքս ալ եզրակացնելու համար՝ ըսեմ.

Հրաժարելով... «արքայացեղական» ամեն սին յաւակնութիւններէ—հին կեանքէն Եդեսիոյ մէջ մեզի մնացած փառքը այս է հիմա—արգասիք մեր բազմաչարչար ցեղի յաւէտ տոկունութեան, մինչև միջին դարուց մէջ Եդեսիա մեզի՝ հայերուս հետ դիրք ունեցող յոյնն ու հոմէացին իսպառ աներևութացած են ասկէ՝ ու աստղին շատ ակար ընկած՝ հայը նոր դիրք վերագրաւելով՝ այժմ տիրող իսլամ տարրէն յետոյ՝ կարևոր թիւը (16—17,000) ու ցեղը կը ներկայացնէ այս քաղաքին ու գաւառին:

Աւելին այն է, որ հակառակ մերայնոց նիւթապէս ընկճուած դրութեանը՝ հայը հոս՝ իր երկսեռ դպրոցներովը իմացականապէս կը գերազանցէ կառավարական առատ թոշակներով մատակարարուած ամեն իսլամական և ուրիշ հասարակութեանց ալ դպրոցները:

Գ.**

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—o—

ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ*)

(Նիստը շարունակվում է Վոլկօնսկիի նախագահութեամբ)

Սեաեօգրաֆիական հաշիւ յունիսի 6-ի նիստի

Պապաջանեանի ճառի շարունակութիւնը

(Բագուի, Գանձակի և Երևանեան նահանգների պատգամաւոր)

Մինչև ռուս-թիւրքական պատերազմը բոլոր գաւառները, ուր այժմս էլ ապրում են հայեր և որոնք կոչվում են այժմ հայկական, չունէին այն կազմութիւնը, որպիսին ունեն ներկայումս: Միացվեցին մի տեղ Էրզրումի վիլայէթը, կամ Էրմէնիստանը, որ և կառավարվում էր մի վալիով: Այդ միակ նահանգում հայերը նշանաւոր տոկոս էին կազմում: Նախ և առաջ հարկաւոր էր փոփոխել այդ տոկոսը, և արդէն Դումայի անդամ Միլիւկովը բացատրեց ձեզ, թէ ինչպիսի ձևով է փոփոխվել:

Մէկ վիլայէթի փոխարէն կազմում են 6 վիլայէթներ, ըստ որում հայկական տերիտօրիային միացվում են շրջաններ, բնակված թիւրքերով և քիւրդերով. այնուհետև յայտարարվում է, որ Թիւրքահայաստանում հայերը կազմում են ընդամենը 20 կամ 25% միայն, որոնց իրաւունքների մասին խօսք անգամ լինել չէ կարող. արդ, հետևապէս, անխտիր ոչ թէ հայկական, այլ մուսուլմանական ազգաբնակութիւն է, որը եւրօպական պետութիւնների և ոչ մի հովանաւորութեան կարիք չէ զգում:

Վիճակագրական այն տեղեկութիւնները, որ ներկայացրեց թիւրքական կայսրութիւնը և որոնք յետագայում կրկնված են մի պաշտօնական հրատարակութեան մէջ (ֆրանսիական դեղին գիրք—1897 թ.), ճիշդ չեն համապատասխանում: Բայց հէնց այնտեղ հայերի թիւը Թիւրքիայում որոշվում է 1.115,000, իսկ հայկական 6 նահանգների սահմաններում 609,000-ից աւելի: Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքը միջոցներ ձեռք առաւ, պարզելու հայ ազգաբնակութեան թիւը Թիւրքահայաստանում և թէ որքան ճշմարիտ է թիւրք կառավարութեան հաստատումը, ըստ որում պարզված է, որ միայն Թիւրքահայաստանում հայերը 1,018,000 են, յոյները 123,000, իսկ այլ քրիստոնեաներ՝ 42,000. ընդամենը 1.183,000 քրիստոնեայ, կամ 45,2%: Մուսուլմաններն էլ այդ սահմաններում՝ 45,1% և այլ կրօններ 9,6%: Այս հաշուեգրութեան ժամանակ դուրս են գցված այն բոլոր նահանգները, որոնք աւելի ուշ դիտաւորեալ միացված են Հայաստանին: Այնուհետև թիւրքաց կառավարութիւնը նպատակ է դնում իրագործելու Բերլինի դաշնագրի այն կէտը, որի համաձայն Թիւրքիան պարտաւորվում է պաշտպանել հայերին քիւրդերից և չէրքէզներից: Թիւրքիան կազմում է 48 զօրագունդ անկանոն հեծելազօր, «Համիդիէ» կոչված: Այդ զօրագունդերը կազմված են կիսավայրենի քիւրդերից, որոնց կառավարութիւնը տալիս է զէնք ու զինուորական պիտոյքներ և որոնք յետագայում կատարում են իրանց պարտաւորութիւնները ձրիաբար: Այդպէս, թողնելով հայերին քիւրդերի ձեռքը, լուծված է նրանց հէնց քիւրդերի ու չէրքէզների դէմ պաշտպանելու խնդիրը: Հայերն ընդհանրապէս երաշխաւորութիւնների կարիք չէին զգայ այդ երկու էլէմէնտների վերաբերմամբ, եթէ որ նրանց սիստեմատիկօրէն զինաթափ չանէին, եթէ որ, ընդհակառակն, չը զինէին քիւրդերին և թիւրքերին ու բաց չը թողնէին նրանց հայերի վրա: Հայ-քիւրդական յարաբերութիւնների պատմութեան մէջ ցուցմունքներ կան այն բանի մասին, թէ ինչպէս մի գիւղ, որի մէջ միայն մի քանի հրացաններ կային, կարողանում էր յետ մղել անկասկած աւելի մեծ քանակութեամբ քիւրդերին:

Այդպէս կազմվում են քիւրդական հէնց այն զօրագնդերը, որոնք յետագայում և անօրինութիւններ են այնտեղ գործում: Բայց արվածը թւում էր անբաւարար: Հայաստանում հայկական էլէմէնտը նուաղեցնելու համար այնտեղ են գաղթեցնում Բոլգարիայից, այսպէս կոչված, մուհաջիրներին, որոնց մասին այստեղ արդէն խօսվեց: Բայց այդ միջոցն էլ անբաւարար համարվեց. հարկաւոր էր այնպիսի մի դժոխք ստեղծել, որի մէջ անկարելի լինէր ապրել: Դրա համար տեղական հայ էլէմէնտը օրէնքից դուրս է հանվում. մնում է ֆինանսական

*) Տես «Մշակ» № 144.

սիստեմը՝ քայքայիչ և Հայաստանից հայերի գաղթին նպաստող։ Այդ բոլոր ձեռք առնված միջոցների պսակն է կազմում կառավարութեան հողային քաղաքականութիւնը և նրա կազմակերպած սպանդանոցները՝ վերջնականապէս արմատախիլ անելու առեւլի հայ տարրը։ Այստեղ, այս ամբիոնից, ես իմ պարտքն եմ համարում բողոքել այն յայտարարութիւնների դէմ, որ յաճախ լինում են թէ Թիւրքերի կողմից, թէ արտասահմանեան մամուլի մի քանի օրգաններում, որ Թիւրքահայաստանում բոլոր տեղի ունեցածները հարկաւոր է բացատրել ազգութիւնների մէջ եղած թշնամական յարաբերութիւններով, տոհմային, ցեղական, ազգային և կրօնական թշնամութեամբ։ Ես պնդում եմ, որ այդ առելութիւնը իր ինտենսիվութեամբ չի գերազանցում զանազան կրօնների և զանազան ազգութիւնների մարդկանց միջև եղած սովորական առելութիւնից, թէկուզ նրանք ապրէին էլ կուլտուրական երկրներում. հետևապէս, չարիքը ամենևին չի կայանում նրանում, որ միևնոյն տերրիտօրիայի վրա ապրում են տարբեր ազգութիւնների և դաւանանքների մարդիկ, այլ նրանում, որ նրանց կառավարութիւնը վարում է յատուկ քաղաքականութիւն, ըստ որում թիւրքական և քիւրդական մասսաները գցվում են հայերի վրա. սրանումն է չարիքը։ Այս գործում հայերը թիւրք կառավարութեանն են համարում միակ պատասխանատու։ Նախ Աբդիւլ-Համիդի րէժիմը և ապա վերջին րէժիմը, որը չապացուցեց, թէ անկեղծօրէն էր վերաբերվում կարգ ու կանոն հաստատելու խնդրին, և թէ նա միջոցներ էր ձեռք առել անկարգութիւնները դադարեցնելու։ Այդ հայեցակէտի ճշմարտութիւնը հաստատելու համար բաւական է յիշատակել այն միակ լուսաւոր շրջանը, որը եղաւ Թիւրքիայում 1908 թ. թիւրքական սահմանադրութեան յայտարարման ժամանակներից. երբ հանդստութիւն տիրեց երկու-երեք տարով, և երբ ոչ միայն այն ազգութիւնները, որոնք բնակվում են թիւրքական կայսրութեան մէջ, այլ և եւրոպական պետութիւններն իսկ լի վստահութեամբ վերաբերվեցին դէպի նոր րէժիմը։ Այն ժամանակ քիւրդերն էլ հաւատացին, որ չի կարելի ձեռք տալ այն տարրին, որը առաջ թշնամի էր համարվում թիւրքական կայսրութեան, և սկսեցին նրա հետ խաղաղ ապրել։ 1908 և 1910 թւականների միջև դէպքեր եղան, երբ վտանգաւոր ճանապարհներով ուխտաւորներ էին գնում հայ կանայք միայնակ, մէկ-երկու կարաւանային ուղեկիցներով, չը վախենալով յարձակումներից ու բռնութիւններից. բայց հէնց որ այն վայրերում, մօտաւորապէս 1910—11 թւականներից, ուր սկսեցին համոզվել, թէ Թիւրքիայում սահմանադրութիւն չը կայ, թէ պէտք է շարունակվի առաջվայ քաղաքականութիւնը, այդ ժամանակներից թագաւորում է նախկին կարգ ու կանոնը։

Ես արդէն ասացի, որ հայերը Թիւրքիայում դրված են եղել օրէնքից դուրս։ Ես չեմ կամենում ձանձրացնել ձեզ մի շարք օրինակներ բերելով իմ մտքիս իլլիւստրացիայի համար. ես բաւական եմ համարում յիշատակել մի քանի փաստեր, որոնք տեղի ունեցան վերջին օրերս։ Իմ պարտքն է ասել, որ ռուս-թիւրքական պատերազմի վերջանալու ժամանակներից և մինչև ներկայ ժամանակս, ի բաց առեալ մօտաւորապէս երկու տարվայ ընդմիջումը, 1908-ից մինչև 1910—1911 թւականները, դրութիւնը Հայաստանում ոչ միայն չը լաւացաւ, այլ աստիճանաբար ու արագ վատթարացաւ. ուստի այն օրինակները, որը կը բերեմ ես ներկայ ժամանակից, միաժամանակ բնորոշ են ամբողջ անցեալի համար. ես կանգ կառնէի մի օրինակի վրա քիւրդական աշիրէթի մի կայմակամի՝ Մամէդ-Սադըկ-բէյի վերաբերմամբ, որը թոյլ տուեց իրան սահնակին լծել երկու հայ, ճանապարհորդել մինչև Վան, 30 վերստ տարածութեան վրա, և ապա անցնել Վանի գլխաւոր փողոցներով։ Երբ ցոյց տրվեց այդ վարմունքի ամբողջ այլանդակութիւնը, վալին պատասխանեց. «Եթէ որ դուք այդ հակաօրինական էք գտնում, կը մեղէք դատարան»։ Վերջերս տեղի ունեցաւ մի վանքի վանահօր սպանութիւնը, որին քիւրդերը խաբելով դուրս տարան վանքից ոչ հեռու և սպանեցին։ Երբ գանգատվեցին վալիին, սա պատասխանեց. «Հայ քահանան ծանօթութիւն չը պէտք է հաստատի քիւրդերի հետ»։ Ես մնացած օրինակները չեմ յիշատակելու, միայն ցոյց կը տամ, որ հայերի իրաւազրկութիւնը Թիւրքահայաստանում սիստեմի մէջ է մտել. վերջին ժամանակներս մեր մամուլում էլ բերվեցին ամբողջ մի շարք օրինակներ թիւրքական իշխանութիւնների սարսափելի վերաբերմունքի մասին դէպի հայ ազգաբնակութիւնը, վերաբերմունքներ, որ չէ կարելի այլ կերպ անուանել, եթէ ոչ ֆիզիկական բնաջնջում։ Բայց, կարող է պատահել, որ ոչ անհիմն, առարկեն մեզ, թէ սպանութիւններ, կողոպուտներ և բռնութիւններ կատարվում են նաև կուլտուրական երկրներում։ Այդ, կարող է պատահել՝ ճիշդ լինէր, եթէ որ չը լինէր այն սիստեմատիկ բնաւորութիւնը բռնութիւնների, սպանութիւնների և թալանների, որ կատարվում է այնտեղ։ Ամենից կարևորը այն է, որ մարդասպաններն ու կողոպտիչները անպատիժ են մնում և ազատ շրջում են երկրում։ Կարևոր է, հետևապէս, այն սիստեմը, որ կիրառեցին այդ սպանութիւնների և թալանների վերաբերմամբ։ Ես պարտք եմ համարում մատնանշել նոյնպէս այն ֆինանսական սիստեմը, որը ծայրայեղ չափով ճնշում էր տեղական ազգաբնակութիւնը։ Ֆինանսական սիստեմը կայանում էր գնման սիստեմի մէջ, որը հայ ազգաբնակութիւնը մատնում էր գնողների ձեռքը։ Որքան շատ առաջարկում է գնողը, այնքան շատ շանսեր է ունենում գնելու համար. իսկ այնուհետև այդ գնողին օգնում են արդէն թէ դատարանական ծառայողները, թէ ադմինիստրացիան, թէ բոլոր նրանք, որոնք ներկայացնում են իրանցից կառավարութիւնը։ Հայաստանից հայ տարրերին հեռացնելու սիստեմի պսակն է կազմում, յամենայն դէպս, հողային հարցը։ Այդ տեսակէտից խնդիրը պարզ է դրված։ Թիւրքական կայսրութեան մէջ ապրող հայ ազգաբնակութեան 85% զբաղվում է հողագործութեամբ, գիւղատնտեսութեամբ և ապրում է գիւղերում. հետևապէս, նրա համար հողային հարցը աւելի կարևոր է հանդիսանում։ Հողային հարցը լուծվեց այն ձևով, որ խաղաղ հայ հողագործ ազգաբնակութիւնը մատնվեց կորստի և քիւրդերի աւարառութեան։ Կան քիւրդական հին ցեղեր—նրանցից մէկը ապրում է Վանի վիլայէթի հիւսիսում—որոնք վաղուց ի վեր իրանց իրաւունքներն ունեն հայ գիւղերի վրա։ Բայց նրանց մէջ չէ, գլխաւորապէս, կայանում չարիքը, այլ այն նորելուկ բէյերի, որոնք քայքայում են ժողովուրդը։ Որպէսզի քիւրդը բէյ դառնայ, բաւական է նա գիւղ մտնի 10 կամ 20 հոգուց բաղկացած շայկայով և առաջարկի այդ հայ գիւղին կերակրել այդ շայկան։ Այնուհետև նորելուկ բէյի հետևեալ պահանջը կայանում է նրանում, որ նրա համար քէօշկ, այսինքն երկյարկանի տուն, շինեն գիւղի մէջտեղ։ Այնուհետև նա տուրքեր է հաստատում գիւղացիների վրա։ Երբ որ այդ տուրքերը նրա ձեռքը կանխիկ դրամ են տալիս, այն ժամանակ նա երևան է հանում այն, ինչ կազմում է նրա տարերային ձգտումը, ինչ կազմում է նրա իդէալը. նա սկսում է վաշխառութեամբ զբաղվել։ Այդ բանում բէյը խտրութիւն չէ դնում հայերի և քիւրդերի մէջ և փող է տալիս հասարակ գիւղացիներին հողի գրաւականով, երբեմն 150 և 200%-ով։ Դուք հասկանում էք, թէ ինչ հեշտութեամբ այդ հողերը բէյի ձեռքը կանցնեն։ Թիւրքաց կառավարութեան կողմից ջերմապէս խրախուսված այդ քաղաքականութեան հետևանքն այն եղաւ, որ հայ ազգաբնակութեան հողերի մի երրորդը անցաւ քիւրդերի ձեռքը, իսկ 97%-ը այդ հողերի գրաւ է դրված։ Ճշմարիտ են նրանք, ովքեր ասում են, թէ չէ կարելի յետաձգել հայկական հարցի լուծումը. հարկաւոր է հէնց այժմ լուծել այն՝ այս կամ այն կողմը, որովհետև կարող է պատահել, որ մի քանի տարուց յետոյ չեն մնայ առանց գրաւ դրվելու նաև այդ երեք տոկոսը, և ամբողջ հողը դուրս կը գայ հայերի ձեռքից։ Այն գիւղացիները, որոնցից առնում են հողերը, դառնում են կիսատէրեր, կախումն ունենալով նոր տիրոջից և մնալով առանց մի որևէ անկիւնի, որովհետև տներն էլ, որոնց մէջ նրանք ապրում են, համարվում են բէյերի սեփականութիւն։ Այդպիսով զրկելով հայերին իրանց սեփական բնակութիւններից, իրանց հողից, նա նրանց ստրկացնում է։ Նա, քիւրդական այդ բէյը, գերադասում է յամենայն դէպս համագիւղացի հային իր քիւրդից, որովհետև առաջինից աւելի կարելի է դուրս կորզել։ Միակողմանի չը լինելու համար ես պէտք է մատնանշեմ, որ բէյի նման վերաբերմունքը նկատվում է և հասարակ քիւրդերի վերաբերմամբ։ Համագիւղացի քիւրդերն ևս ընկնում են քիւրդ բէյի իշխանութեան տակ, բայց տարբերութիւնը հայերի և հասարակ գիւղացի քիւրդերի մէջ կայանում է նրանում, որ քիւրդերը վախենում են միայն բէյի թակարդներից, իսկ հայերը վախենում են թէ բէյի, թէ թիւրք չինովնիկների թակարդներից։ Որպէսզի պատկերացնեմ ձեզ համար հողային այդ քայքայումը՝ ես օգտաւէտ եմ գտնում մէջտեղ բերել այն տեղեկութիւնները, որ տուեց «Биржевыя Вѣдомости» թերթի թղթակից Օլգէնինը։

(Կը շարունակվի)

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳԺՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 յուլիսի

Բուխարէստ.—Բոլգարական միսիան մեկնեց Սոֆիա։

«Ադեվէրուլ» լրագիրը ասում է. «Ի զուր տեղիս աւստրիական թերթը ջանում է ապացուցանել, որ հակաաւստրիական ցոյցերը համապատասխան չեն ազգաբնակութեան իսկական զգացմունքներին։ Ռումինները բաղդաւոր են, որ ոտք դրին ինքնուրոյն ճանապարհի վրա, որովհետև Աւստրիայի բարեկամութիւնը երբէք ոչ ոքի օգուտ չէ բերել, ինչպէս վկայում են Սոֆիան և մանաւանդ Բոլգարիան»։

Լոնդոն.—Րէյտերի գործակալութեանը հեռագրում են. «Ռումինական զօրքերը գրաւեցին Դոբրուջը, Բալչիկը և Տուրտուկայը։ Այդպիսով Ռումինիան իրականացրած է տեսնում իր ծրագիրը։ Հնարաւոր է, որ Ռումինիան մնայ բալկանեան դաշնակցութեան»։

Լոնդոն.—Րէյտերի գործակալութիւնը դիւանագիտական պաշտօնական աղբիւրներից տեղեկացաւ, որ Թիւրքիան մտադիր չէ մտնել նոր պատերազմի մէջ։ Այն տեղեկութիւնները, թէ թիւրքերը պատրաստվում են գրաւել Էնոս-Միդիա գծի այն կողմը, չէ հաստատվում։

Գերմանական դիւանագիտական գործակալը յանձնեց Գրէյին մի նոտա Ալբանիան վերջնականապէս մաքրելու մասին, որպէսզի տրվի մեծ պետութիւնների խոստացած ֆինանսական վարձատրութիւնը։ Գերմանիան, Րէյտերի գործակալութեան տեղեկութիւնների համաձայն, գոհ չէ ֆինանսական վարձատրութիւնից, այլ մտադիր է առաջարկել կանոնաւորելու գոյութիւն ունեցող սահմանները։

Կ. Պոլիս.—Օսմ. գործակալութիւնը հաղորդում է, որ բոլորովին անհիմն է Հռոմից ստացված այն տեղեկութիւնը, թէ իբր մեծ պետութիւնները հաւաքական ոյժերով դիմադրելու են Բ. Դրան զինուորական գործողութիւններին Էնոս-Միդիա գծից այն կողմը։

Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ թիւրքաց հեծելազօրը գրաւեց Ռոդոստօն առանց հանդիպելու նահանջող բոլգարների դիմադրութեան։ Կարծում են, որ թիւրքերը գիշերս կանցնեն Էնոս-Միդիա գիծը։

Բելգրադ.—«Պրես-Բիւրօն» հաղորդում է. «Անհիմն է այն տեղեկութիւնը, թէ Սերբիան հրաժարվում է խաղաղ բանակցութիւններ սկսել։ Սերբիան սպասում է Բոլգարիայի լիազօրներին, որպէսզի ձեռնարկէ նախնական բանակցութիւնների՝ նախնական հաշտութիւն կնքելու մասին։ Պատերազմական գործողութիւնները դադարելու են»։

Երէկ տեղի ունեցան աննշան ընդհարումներ Զայչարի մօտերը։ Ընդհարումները դադարեցին սերբիական արտիլերիա կրակից յետոյ։

Պաշտօնական «Սամօուպրավան» գրում է. «Թէև սերբիական զօրքը հանդիսանում է յաղթող, բայց և այնպէս Սերբիան չի մոռանայ և չի խախտի իր ընդունած բալկանեան հաւասարակշռութեան սկզբունքը։ Այդ կը լինի նոր ծառայութիւն նրա դիպլոմատիայի կողմից»։

Սոֆիա.—Բոլգարական գործակալութիւնը հաղորդում է. «Յոյները պնդում են, թէ իբր Կուկուշում ձեռք են ձգել երկու հրամանագիր, որոնցից երևում է, որ բոլգարները պատրաստվելիս են եղել յարձակւած գործելու։ Անհրաժեշտ է նկատել, որ առաջին հրամանը, եթէ այդպիսին տրված է, եղել է յուլիսի 1-ին և վերաբերում էր յուլիսի 4-ի ռազմի գործողութիւններին, մինչդեռ յոյները երեք օր առաջ սկսեցին պատերազմական գործողութիւններ գեներալ Սարաֆովի զօրքերի դէմ։ Երկրորդ հրամանը իբր թէ տրվել է գեներալ Պետրովի զօրամասի անունով, մինչդեռ այդպիսի գեներալ չը կայ»։

Բոլգարական գործակալութիւնը հաղորդում է. «Կոնստանդին թագաւորի հեռագիրը այն առիթով, իբր թէ բոլգարները Դեմիր-Հիսարում դիմել են էկցէսների, կազմված է սպառնական տոնով, որ չէ սազում հեղինակի բարձր դրութեան, և վկայում է, թէ ինչպիսի զգացումներ են տածում յոյները դէպի բոլգարները։ Բոլգարների կողմից ոչ մի բռնութիւն չէ եղել։ Կոնստանդին թագաւորի անհիմն հեռագիրը կամենում է հաւանօրէն մոլորեցնել եւրոպական հասարակական կարծիքը»։

Յոյն զօրքերը, Դրամայի քաղաքագլխի հաղորդագրութեամբ, ափ են իջել Էլեւթերում, գրաւել են Պրաւիշտան։ Բոլգար և մահմեդական ազգաբնակութիւնը սրի են քաշված։ Հրաշքով ազատվածները եկել են Դրամա, որտեղից 60 մահմեդական և 100 բոլգար ընտանիքներով անցել են Ադրիանուպոլիս և Ֆիլիպօպոլ։ Աւելի քան 15,000 փախստական եկել են Գորնա-Ջումայա, մօտ 50,000 փախստական գտնվում են դեռ ճանապարհին և ուտելիքի պակասութիւն են զգում։

Ուսկիւբում բոլգար հոգևորականութեանը սերբական եկեղեցու հետ միացնելու մէջ տեսնում են բռնի ոյժ։ Այդ տեսակ գործողութիւնները սերբերը սիստեմատիքօրէն կատարում են Մակեդոնիա մտնելու օրից ի վեր։

Բելգրադից ստացված տեղեկութիւնները բոլգարների գազանութիւնների ու կողոպուտների մասին տենդենցիօզ են։ Բոլգարները հեռացան Կնեաժէվացից գլխաւոր բանակի հրամանով։ Սերբերը լուսանկարում են սերբերից սպանված բոլգարներին և դրանց ցոյց են տալիս իբրև սերբեր և բոլգարների գազանութիւնների զոհեր։

Փարիզ.—Բալկանեան գործերի ֆինանսական մասնաժողովը հերքում է թիւրք լիազօրների յետ կանչվելու լուրերը։

Վիեննա.—Պաշտօնական թերթերը, որոնք մինչև այժմ չէին համակրում Ռուսաստանի միջնորդ դատարանին, այսօր համաձայնում են, որ ինչ կերպ էլ լինի, թող համաձայնութիւն կապվի բալկանեան պետութիւնների միջև։

«Ցէյտը» գրում է, թէ իբր նախագծված է աւելացնել աւստրո-ունգարական զօրքերի թիւը 60,000 մարդով։

Աթէնք.—Սալոնիկից հեռագրում են, որ բոլգարները կողոպտել են Նիգրիտի շրջակայքի բոլոր գիւղերը։

Ծովակալ Կունդուրիոտիսը գրաւեց Կավալան պատերազմական խորամանկութեամբ։ Վախեցած բոլգարները, թողնելով 5000 հրացան ու 4 թնդանօթ՝ փախան։ Երկու ռազմանաւ ռմբակոծեցին Էլեւթերը, պայթեցրին ռազմամթերքի պահեստը։

Կատաղի կռւից յետոյ յոյները գրաւեցին Դրաման։

«Էստիա» լրագրի տեղեկութիւնների համաձայն, դաշնակիցները չեն համաձայնելու պատերազմը դադարեցնելուն և կը պահանջեն ստորագրել նախնական համաձայնութիւն կռւից յետոյ և երբ Բոլգարիան կընդունէ երկու օր յետոյ մեծ պետութիւնների միջոցով ուղարկվելիք պահանջները։ Մեծ պետութիւնների միջնորդութիւնը, որի մասին խնդրում է Բոլգարիան, ընդունելի չէ։ Լրագիրը յայտնում է, որ եթէ բանակցութիւնները ձգձգվեն, հաշտութեան պայմանները միևնոյնը կը մնան, որովհետև դաշնակիցները վճռած ունեն հարկ եղած դէպքում հասնել մինչև Սոֆիայի պատերի մօտ։

Սալոնիկ.—Վենիզէլոսը վերադարձաւ Հաջիբէյլիկից՝ գլխաւոր բանակատեղից, և այսօր երկար խորհրդակցեց թագաւորի շտաբի հետ։ Քննվեց ռուսական առաջարկութիւնը վերաբերեալ զինադադար կայացնելուն։ Վճիռներ կայացված չեն և յետաձգված են, մինչև որ Վենիզէլոսը տեսակցի Պաշիչի հետ։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 յուլիսի

Լոնդոն.—Համայնքների պալատ։ Նիստի վերջում Գրէյը, պատասխանելով պալատի արմատական անդամների կոչին՝ որպէսզի Մեծ-Բրիտանիան միջամտէ բալկանեան նոր պատերազմին, ասաց.

«Ներկայ պատերազմի առեղծած ցաւալի դրութիւնը վառ գոյներով նկարագրողներից ոչ ոք չէ կարող մեղադրվել։ Հազիւ թէ հնարաւոր է չափազանցել պատերազմի բոլոր ծանր կողմերը։ Եթէ բարձրագոյն խօսքերը կարող լինէին ազդեցութիւն գործել, ես պատրաստ եմ խօսել ամեն օր այդ հարցի առիթով։ Սակայն պատերազմի բնաւորութիւնը, կրքոտութիւնը, որով նա տեղի է ունենում, այն ահարկու րիսկը, որին ենթարկվում են նրան մասնակցողները, ակներև ապացոյց են, որ պատերազմին չը մասնակցող մեծ պետութիւնների լոկ խօսքերը չեն կարող փոխել դրութիւնը։ Մատնանշվում է, որ մենք պէտք է դրդենք կռւող կողմերին հաշտվել։ Ո՞ւմ դրդենք։ Կռւողների աշխարհագրական դրութիւնից երևում է, որ եւրոպական համերգը անկարող է հանդէս գալ իբրև ամբողջութիւն, այլ պէտք է լիազօրէ որևէ մէկին ի գործադրութիւն նրա վճիռների։ Եւրոպական համերգը չափազանց մտածում է պատերազմը շուտափոյթ աւարտվելու մասին, մանաւանդ որ համերգին շատ դժուար է դիմել ստիպողական ազդեցիկ միջոցների։

«Ես կարծում եմ, որ ներկայ դրութիւնը այսպիսի է. Բոլգարիան դիմել է Ռուսաստանին խնդրելով աջակցել վերջ դնելու պատերազմական գործողութիւններին որոշ պայմաններով, որ կընդունէ Բոլգարիան առաջ, քան Սերբիան և Յունաստանը կը համաձայնեն դադարեցնելու ռազմի գործողութիւնները։ Ես հաւաստիացումն եմ ստացել, որ Թիւրքիան մտադիր է սոսկ գրաւել մինչև Էնոս-Միդիա գիծը ընկած երկիրը։ Քանի Թիւրքիան այդ մտադրութիւնից այն կողմը չէ անցնում, ես հիմք չեմ տեսնում անհանգստութեամբ վերաբերվել նրա գործողութիւններին։ Սահմանը որոշելու է միջազգային մասնաժողովը։

«Դարձեալ մի երկրորդ հարց ունի կենսական նշանակութիւն, որպէսզի ոչ մի մեծ պետութիւն որևէ քայլ չանէ, որպիսին կարող է դժուարութիւններ ստեղծել մեծ պետութիւնների միջև։ Այդ նպատակին մենք հետամուտ ենք եղել սկզբից ի վեր և հետամուտ ենք այժմ էլ։ Վերջին ամիսներում մեծ պետութիւնները հաւաքական քայլեր արին Ալբանիայի վերաբերութեամբ։

«Դեռ կան մեծ պետութիւնների լուծմանը պատշաճ խնդիրներ։ Տեղի ունեցող այժմեան պատերազմը վերին աստիճան քստմնելի ու զարհուրելի է և չէ կարող շարունակվել երկար։ Եթէ այս պատերազմը ստիպէ որևէ մեծ պետութեան դուրս գալ եւրոպական համերգից և գործել միւս պետութիւնների հետ, անշուշտ հետևանքները Եւրոպայի համար աւելի ծանր կը լինեն, քան մինչև օրս եղածները։ Ես լիակատար հիմք ունեմ յուսալու, որ մեծ պետութիւնների միութիւնը կը մնայ այսուհետև ևս և նրանք կարող կը լինեն ապագայում յաղթահարել բոլոր դժուարութիւնները» (ծափեր)։

Գրէյի ճառից յետոյ նիստը փակվեց։

Լորդերի պալատ։ Լիքը դահլիճի մէջ կոմս Կրիւն առաջարկեց երկրորդ անգամ կարդալ հոմրուլի բիլլը։ Լէնսդօունը խստագոյնս դատապարտեց բիլլը և առաջարկեց կառավարութեանը յանձնել բիլլը երկրի հայեցողութեանը. համայնքների պալատում պատասխանելով Բալկանների վերաբերութեամբ ուղղած հարցին, Գրէյը ասաց. «Դրութիւնը մնում է նոյնը, ինչպէս ես նկարագրեցի երէկ։ Պատերազմի սկզբից մեծ պետութիւնների քաղաքականութիւնը ձգտում է պահպանել եւրոպական համերգը և ըստ հնարաւորութեան նպաստել Բալկաններում խաղաղութիւնը վերականգնելուն դիւանագիտական ազդման ճանապարհով, խուսափելով ստիպողական միջամտութիւնից և չորոնելով սեփական օգուտներ։ Մեծ պետութիւնների միջև այդ տեսակ համաձայնութիւն դժուար կը լինի պահել, եթէ նրանք հրաժարվեն այդ քաղաքականութիւնից»։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

2 յուլիսի

Պետերբուրգ (Պաշտօնական).— Անցեալ յունիսի 13-ին Պեկինի ռուսական դեսպանը կայսերական կառավարութեան անունից հետևեալ յայտարարութիւնն է արել չինաց արտաքին գործերի մինիստրութեանը.

«Ձեռնարկելով մօնղոլական հարցի առիթով բանակցութիւններին, Կայսերական կառավարութիւնը բոլորովին որոշակէս հասկացնել տուեց չինական կառավարութեանը, որ այդ բանակցութիւնների իբրև հիմք դնում է այն սկզբունքները, որոնք սահմանված են 1912 թւի ռուս-մօնղոլական համաձայնութեամբ և արձանագրութեամբ, այսինքն Չինաստանի ու Մօնղոլիայի միջև պահպանել իրաւական կապ և վերապահել վերջինիս, իբր կայացրած ազգային միութեան հիման վրա, կատարեալ ինքնավարութիւն և մասնաւորապէս իրաւունք՝ ունենալու իր սեփական վարչութիւնը և պահելու սեփական զօրք, թոյլ չը տալով չինական գաղթականութիւն հիմնել նրա հողերի վրա։

Քանիցս մենք այնուհետև նկատել ենք, որ չենք կարող յետ կանգնել այդ սկզբունքներից ինչպէս այն պատճառով, որ մեր համոզմունքով միայն նրանց պահպանումով մօնղոլական հարցը այլ ևս չի կարող թիւրիմացութիւնների աղբիւր ծառայել Ռուսաստանի ու Չինաստանի միջև, այնպէս և այն պատճառով, որ մենք պարտաւորութիւն ենք յանձն առել Մօնղոլիայի առջև ապահովելու նրա համար վերոյիշեալ արտօնութիւնները։ Ընդարձակ զիջումներով ընդառաջ գնալով չինական ցանկութիւններին մշակված դաշնագրի ձևի վերաբերմամբ, մենք միշտ շեշտել ենք, որ այդ տեսակ փոփոխութիւնները չեն կարող մեր աչքում շօշափել համաձայնութեան էութիւնը, որ մնում է անխախտելի։ Մինչդեռ բանակցութիւնների ընթացքին մենք դժբաղդաբար համոզվեցինք, որ չինական կառավարութիւնը բոլորովին այլ կերպ է նայում գործի վրա և յոյս է տածում խմբագրական փոփոխութիւններով դաշնագրի մէջ մտցնել ուրիշ բովանդակութիւն։ Այդ կողմից բնորոշ է, օրինակ, այն սաստիկ պահանջը, որպէս զի դաշնագրի բնագրից դուրս ձգվի կենտրօնական իշխանութեան մասին յիշա-

տակեւը մոնղոլական վարչութեան բարձր ժամիններէ վերաբերմամբ գործադրելու համար այն պատրուակով, թէ այդ արտայայտութիւնը չինական թագաւորութեամբ կարող է թիւրիմացութիւնների առիթ տալ։ Այդ առարկութեան անհիմնութիւնը ակներև է, երբ համեմատում ենք ֆրանսիական տեկստի հետ, որը ղեկավարող արժէք ունի, և ինչպէս որ այդ պարզվեց լիազօրների մէջ եղած բացատրութիւններից, այդ խմբագրական ուղղումով նպատակ է դրվում Մոնղոլիան վերադարձնել իր նախկին վիճակին։ Չինական կառավարութեան ծածկամտութիւնը այն դրութեանը հասցրեց, որ Չինաստանի հասարակական կարծիքը բոլորովին սխալ կերպով է մեկնաբանում մշակված համաձայնութեան իսկական նշանակութիւնը, կարծելով թէ չինական տիրապետութիւնը լիովին վերականգնվում է Մոնղոլիայի վրա։ Այդ սխալ համոզմունքը արդէն արտայայտվել է պարլամենտում և մամուլի մէջ, և չինական կառավարութիւնը իր համար հնարաւոր համարեց ռուսաց լիազօրին տեղեկացնել ի գիտութիւն այդ պահանջների մասին, որպէս արգելումն գաղթականութեամբ բնակեցնելու մոնղոլական հողերի վրա բոլորին, բացի մոնղոլներից և չինացիներից, մոնղոլական զօրքերին չինական օֆիցերներին ենթարկելը և այլն, և այդ այն դէպքից յետոյ, երբ համապատասխան յօդուածների հակառակ բովանդակութեան խմբագրութիւնը հաստատված էր արդէն։ Առաջնակարգ կարևորութիւն ունեցող հարցերի մի այդպիսի անհագին շրջան ընդգրկող համաձայնութիւն, ինչպիսին մոնղոլականն է, իր նպատակին հասնել կարող է այն ժամանակ միայն, եթէ երկու կողմերն էլ միատեսակ են ըմբռնում նրա ընդհանուր ոգին ու իմաստը, որովհետև, հիմնվելով առանձին դարձուածքների ու բառերի վրա, կարելի է հաւասար աջողութեամբ բոլորովին տարբեր եզրակացութիւններ անել զանազան որոշումների մասին, եթէ նկատի չառնենք նրա ղեկավար մտքերը։

«Ուստի պէտք է վախենալ, որ, երբ բանը համաձայնութեան իրագործմանը հասնի երկու պայմանաւորվող կողմերի միջև, խորը տարաձայնութիւններ կը ծագեն համարեա բոլոր կէտերի վերաբերմամբ։

«Այդպիսի պայմաններում դաշնագիրը ստորագրելու րօպէն, որից սպասվում է, թէ կը վերացնի յետագայ բոլոր թիւրիմացութիւնները, սպառնում է աւելի սուր անհամաձայնութիւնների սկիզբը դնել։ Ուստի կայսերական կառավարութիւնը մերժելով Չինաստանի վերջին առաջարկը՝ խմբագրականի մէջ զանազան փոփոխութիւններ մտցնելու մասին, հարկադրված է անկեղծօրէն ցաւելով ընդունելու, որ բանակցութիւնները ցանկալի հետևանքների չը հասցրին, և վերադարձնում է իրան գործողութիւնների ազատութիւն այդ հարցում։

«Այնուամենայնիւ, կառավարութիւնը ամենադրական կերպով վկայում է, որ ինքն սկզբունքով ամենևին չէ հրաժարվում այն մտքից, որ ցանկալի է վիճելի հարցերը բարեկամաբար կանոնաւորել և պատրաստ է անմիջապէս վերսկսել բանակցութիւնները, եթէ միայն հաւաստիացում կը ստանայ, որ Ռուսաստանի ու Չինաստանի հայեացքները մոնղոլական հարցը լուծելու եղանակի մասին հիմնական գծերով համապատասխանում են իրար, կոյս տալով նրանց փոխադարձ շահերը գործնականապէս սահմանաւորելու այդ հողի վրա։ Այդ նպատակի համար, կայսերական կառավարութիւնը կարծում է, որ ամենից լաւ կը ծառայէր փոխադարձ յայտարարութիւններ սկսելը՝ պարզելու երկու պետութիւնների տեսակէտը այդ հարցին ուղղութիւն տալու նկատմամբ։ Այդ յայտարարութիւնների հիմնական բովանդակութիւնը կը լինէր հետևեալը. Չինաստանը ճանաչում է Մոնղոլիայի ինքնավարութիւնը (բացի այն վիճակներից, որոնք մտնում են Ներքին Մոնղոլիայի մէջ) և իրաւունքները, որոնք բղխում են նրանից յիշեալ երկրի համար։ Ռուսաստանը ճանաչում է Չինաստանի գերիշխանութիւնը Մոնղոլիայի վրա և այդ դրութեան հետ շաղկապված իրաւունքները։ Չինաստանը պատրաստակամութիւն է յայտնում ընդունել Ռուսաստանի բարի ծառայութիւնները Մոնղոլիայի կառավարութեան հետ իր փոխ-յարաբերութիւնները վերականգնելու համար, ըստ որում իբրև հիմք պէտք է ծառայեն այն հիմունքները, որոնք արտայայտութիւն են ստացել ռուս-մոնղոլական համաձայնութեան և 1912 թւի հոկտեմբերի 21-ի արձանագրութեան մէջ։ Այն հարցերը, որոնք շօշափում են Ռուսաստանի և Չինաստանի շահերը Մոնղոլիայում և առաջացել են իրերի նոր դրութեամբ այդ երկրում, յետագայ քննութիւնների նիւթ կը ծառայեն երկու կառավարութիւնների միջև։ Ի վերջոյ կայսերական կառավարութիւնը պարտք է համարում մատնանշել, որ մինչև Չինաստանի հետ որևէ համաձայնութիւն կայացնելը, նա ամբողջովին իր յարաբերութիւնները Մոնղոլիայի հետ վարելու է, ինչպէս և մինչև վերջին ժամանակներս, այն համաձայնութիւնների հիման վրա, որպիսին կայացրած է եղել նրա հետ, նոյնպէս և այդ համաձայնութիւններից առաջացող հիմունքներով»։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ

II

Թիֆլիսի թերթերը հաղորդեցին, որ Հ. Դրամատ. Ընկ. վերջին ընդհանուր ժողովում դերասան Յ. Աբելեանը մի քանի դերասանների կողմից մի առաջարկութիւն է արել, որը, իմ կարծիքով, արժանի է ամենալուրջ ուշադրութեան։

Ամեն ոք, ով հետաքրքրվում է հայ թատրօնի կեանքով, ում համար թանգ է նրա գոյութեան ու առաջադիմութեան հարցը, ով ցանկանում է նրան լաւ հիմքերի վրա դրված տեսնել, անպայման պէտք է ուրախութեամբ ողջունէ դերասանների այդ առաջարկը։

Եւ Հայոց Դրամատիկ. Ընկերութիւնը, որի գործունէութեան շրջանը ներկայումս, նոր կանոնադրութեան շնորհիւ, աւելի ընդլայնվել է, ամենից շատ հնարաւորութիւն ունի և պարտաւոր է հարցը բազմակողմանի կերպով քննելուց յետոյ լուրջ կերպով մտածել նրան կեանքի մէջ մտցնելու։

Դերասանները հետևեալ առաջարկն են անում. կազմել երկու խումբ, Թիֆլիսի և Բագուի համար, որոնք, սեզոնը վերջանալուց, բաժանելով իրանց մէջ հայաբնակ գաւառները րայօնների՝ ներկայացումներ կը տան գաւառներում։

Տեսնենք թէ ինչ օգուտներ կը տայ այդ նախագիծը։

Ինչպէս յայտնի է, վերջին սեզոնին դերասանական կազմեր կային Թիֆլիսում և Բագւում, և, ինչպէս երևում է, թէ այս և թէ յաջորդ սեզոններին էլ այդպէս կը լինի և մեր դերասանական խմբերի կենտրոնները կը լինեն համարեա միշտ Թիֆլիսն ու Բագուն, ուրեմն և դերասանական ույժերը պէտք է բաժանվեն այդ երկու քաղաքների միջև։

Ներկայումս, երբ այդ երկու խմբերի կազմերը միանգամայն անջատ են միմեանցից, պարզ է, որ իւրաքանչիւր դերասան էլ իր թէ նիւթական և թէ բարոյական շահից դրդված՝ ընտրելու է երկու քաղաքներից այն, որը իրան ձեռնտու պայմաններ մէջ կը դնէ և կը սաեղծի, ինչպէս այս տարի, այն դրութիւնը, որ խմբերից մէկի մէջ միատեսակ ամպլուայի համար երկու լաւ դերասաններ կը լինեն, իսկ միւսի մէջ մէկն էլ չի լինի։ Աւելի վատթարանում է դրութիւնը, երբ խմբերը սեզոնից յետոյ անցնում են գաւառները, երբ նրանք սախպված են լինում նիւթականի սղութեան պատճառով խմբի կազմը մեծ փոփոխութիւնների ենթարկել, և առաջնակարգ դերասանուհու տեղը բռնում է սիրողուհի, իսկ դերասանի տեղը մի սիրող, որը խմբերում ստատիստի դեր է միայն խաղացել։ Բացի այդ խմբերի մէջ մրցում է առաջ գալիս նաև պիէսաների վերաբերմամբ, ինչպէս այս տարի եղաւ «Հին Աստուածների» հետ։

Այլ կը լինի սակայն, երբ Դրամատիքական Ընկերութիւնը կունենայ երկու խումբ Թիֆլիսի և Բագուի համար։

Միևնոյն ամպլուայի ու ույժերի տէր դերասանները միատեսակ վարձատրութիւն ստանալով թէ Թիֆլիսում և թէ Բագւում՝ չեն դիմի դէպի այդ քաղաքներից մէկն ու մէկը, այլ ընդհանուր համաձայնութեամբ կը բաժանեն այդ քաղաքները միմեանց միջև և այն ժամանակ երկու քաղաքների խմբերումն էլ կը լինեն բոլոր կարևոր ույժերը, կը լինեն բոլոր ամպլուաների համար դերակատարներ։

Կանոնաւոր կազմված խմբերը կը տան նաև կանոնաւոր կազմակերպված աջող ներկայացումներ, իր բոլոր կահ-կարասիքով և անհրաժեշտ իրերով. նոր և բարդ դեկօրացիաներ ու պատրաստութիւն պահանջող պիէսները կը բաժանվեն երկու խմբերի միջև, որոնց րէպերտուարը միանգամայն տարբեր կը լինի, և փոխանակ մի պիէսի վրա երկու խմբերն էլ լուրջ աշխատանք գործ դնելու, ահագին գումարներ ծախսելու դեկօրացիաների, շորերի, արդուզարդի համար, այդ աշխատանքն ու ծախսը նրանցից ամեն մէկը գործ կը դնի առանձին պիէսների վրա և այդպիսով մի պիէսի տեղ կանոնաւոր պատրաստված կը լինեն երկու պիէս, իրանց բոլոր անհրաժեշտ իրերով։

Օրինակ՝ անցեալ սեզոնին երկու խմբերի րէպերտուարի մէջ մտցված էին երկու նոր պիէսներ՝ «Հին Աստուածները» և «Քրիստոսի փոխանորդը», երկուսն էլ բարդ պատրաստութիւն, բացառիկ կահաւորութիւն ու դեկօրացիաներ պահանջող. և որովհետև խմբերը չէին կարող երկուսի համար էլ ահագին ծախսեր անել, նրանք պիէսներից մէկը դրել էին առանց որևէ ծախս անելու, իսկ միւսի վրա ահագին ծախսեր էին արել երկուսն էլ։ Այն ինչ՝ կարող էին այդ երկու պիէսներից մէկը Թիֆլիսում պատրաստել, միւսը Բագւում իր բոլոր անհրաժեշտ իրերով և յետոյ խաղալ միևնոյն խմբով այդ երկու քաղաքներում։

Սեզոնի կիսում խմբերը կը փոխեն իրանց տեղերը. Թիֆլիսինը կանցնի Բագու իր բոլոր ույժերով ու րէպերտուարով, իսկ Բագուինը Թիֆլիս, իսկ սեզոնի վերջում նրանք կը բաժանեն իրանց միջև տաւրնէի րայօնները և ամեն մէկը կանցնի իր մասը, մի առ ժամանակից յետոյ փոխարինելով դարձեալ միմեանց։

Բացի այդ՝ գործի ղեկը կը լինի իրանց՝ դերասանների ձեռքին, և զանազան, բեմի հետ ոչ մի առնչութիւն չունեցող մարդկանց կապրիզներից չեն լինի կախված ներկայացումները, ու խմբերը սախպված չեն լինի—ինչպէս այս տարի Բագւում էր—«Հին Աստուածների» կողքին դնել «Սատանը այրվում է» կամ «Կեանքի ճանկերում»-ի կողքին «Թագի համար»-ը։

Այդպիսով դերասանների առաջարկած ծրագիրը մի քանի տեսակ օգուտներ կը տար թէ իրանց դերասաններին, թէ հասարակութեանը և կարելի կը լինէր ստեղծել մի գեղեցիկ գործ։

Եւ հէնց իրանք դերասանները պէտք է իրանց ամբողջ ույժերը գործ դնեն այդ ծրագիրը աջողեցնելու համար։

Բագու Վաղարշակ Թումանեան

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Խուզարկութիւններ

Բուխարա, 19 յունիսի

Այսօր երեկոյեան տեղիս ոստիկանութիւնը խուզարկեց Մամեդօմլեների խանութը, որտեղից վերցրեց 6 տնդուկ փամփուշտներ զանազան տեսակի և մի քանի ատրճանակներ. բացի այդ խուզարկեց Մամեդօմլեների հարևան սարթի խանութը, ուր պահված էր 5 հատ «Մօսին» սիստեմի հրացան։ Սարթը ոստիկանութեան յայտնեց, թէ այդ հրացանները գնել է Մամեդօմլեներից։ Մամեդօմլեների խանութը կնքվեց։

Անցորդ

Անսպասելի կարկուտ

Օրթաքիլիսա (Ալէքս. գաւ.), 27 յունիսի

Ամսիս 26-ին, ցեր. ժ. 3-ին, յանկարծ երկինքը ծածկվեց թուխ ամպերով, մի չը տեսնված կարկուտ եկաւ և աւերեց մեր ամբողջ դաշտը. էլ ոչ մի կողմից յոյս չունենք. դեռ ևս խոտ չէինք քաղել անասունների համար։ Հազիւ անցեալ տարի շատ-քիչ հաց ձեռք բերինք, այս տարի դարձեալ աղքատութեան ցուպը վերցրեց մեր անբաղդ ու խեղճ գիւղացին, որի դրութիւնը աւելի անել ու անտանելի է դարձել ներկայումս, որովհետև իր բազմաթիւ գերդաստանը պահելու համար ոչ արհեստ ունի, ոչ աւելորդ ապրանք, որպէսզի ծախէ և պիտոյքը հոգայ։

Գէորգ Յովհաննիսեան

Նորութիւններ Ճօճկանից

Ճօճկան (Բորչ. գաւ.), 30 յունիսի

Այսօր, ցեր. ժ. 10-ին, տեղացի Գր. Գիգոլեանի մարագը, որը շինված էր իր տանը կից, սկսեց այրվել։ Օրը կիրակի լինելով՝ շինականները գիւղումն էին և աշխատեցին, որ հրդեհը մեծ ծաւալ չը ստանայ։ Հրդեհը լափեց նաև յիշեալի տունը։ Օգնութեան եկած գիւղացիք այրվող տնից դուրս էին տանում տնային իրերը և ցորենով լիքը ամբարը. մարդկային զոհեր չը կան, թէև օգնող գիւղացիներից շատ-շատերը ձեռքերից այրուածքներ ստացան։

Հրդեհը հանգցնելուց յետոյ պարզվեց, որ կրակը առաջացել է հէնց տան տիրոջ անզգուշութիւնից։ Նա մարագի առաջ գլանված աղբը, որպէս զի սախպված չը լինի տայլով հեռացնել, կրակել է, որից անմիջապէս բռնկվել է մօտիկ մարագը։

Սրանով չորրորդ անգամն է, ինչ այս տարի մեզանում կրկնվում է հրդեհ, ամեն անգամն էլ գիւղի ամենախիտ բնակված մասում և ամեն անգամն էլ օգնութեան հասնողը հասարակութիւնն է։

Կլիմէ շոգերը մեզանում դեռ ևս շարունակվում են. խոտ, բուսականութիւն ամեն ինչ այրվել, փշի են դարձել։ Գարու հունձը վերջացել է, իսկ ցորենինը նոր է ըսկսվել. այս տարվայ բերքը միջակ է։

Մեր հարևան Խժաբի (հայ) գիւղի ծխատէր Վահան ք. Տէր-Սիմոնեանը իր ձիուց ընկնելով ստացաւ ծանր ջարդուածքներ և վախճանվեց։

Դամխա գիւղը, որ շատ ժամանակ է, ինչ զուրկ էր հոգևոր հովիւից, այժմս ունի սեփական ծխատէր քահանայ։

Կայծոն-Շքեղեան

Հացաբոյսերը հոգեդարձ եղան

Կարս, 27 յունիսի

Ձմեռը երկարատև ու դաժան էր։ Գարունը սկսվեց յորդ անձրևներով և գիշերային սաստիկ ցրտերով։ Յանկարծ դադարեցին անձրևները և սկսվեց երկարատև երաշտ, որ տևեց մինչև յունիսի 23-ը։ Առհասարակ բուսական թագաւորութիւնը վերջին կրիտիքական դրութեան մէջ ընկաւ։ Խոտհարքը վերջացաւ շատ սակաւ արդիւնաբերութեամբ։ Մինչև յունիսի 23-ը հացաբոյսերը հոգեվարքի մէջ էին. ծարաւութիւնից դեղնել, չորացել, բիզ-բիզ եղել, գետնին էին կպել։ Երկրագործների հոգեկան դրութիւնը ողբալի էր։ Ամենքը հառաչում էին. «Ա՜խ մի անձրև, վախ մի անձրև»։ Սկսվեց ժողովրդի կրօնական զգացմունքն արթնանալ. ժամ գնացողները շատացան։ Մատաղ, խունկ ու մոմ, աղօթք, և այլ այսպիսի քրիստոնէավայել արարողութիւնների վրա մտածողների թիւը բազմացաւ։ Միշտ այսպէս է. ժամանակիս քրիստոնեան միայն նեղն ընկած ժամանակն է մտաբերում իր Արարչին և պատրաստութիւն է տեսնում իր քրիստոնէական պարտքը կատարելու։ Մինչդեռ ժողովուրդը յուսահատ դրութեան մէջ աղօթքների շատախօսութեամբ ձանձրացնում էր Արարչին, յունիսի 23-ի երեկոյեան սկսվեց յորդահոս անձրևների տարափը և շարունակվում է մինչև այսօր։ Գալիս է ամեն օր, գալիս է ամենայն առատութեամբ և, որ ամենագլխաւորն է, գալիս է ընդհատումներով։ Գալիս է ամենքին սիրելի, կենսատու անձրևը գիշեր ու ցերեկ։ Ծարաւութիւնից չորացած հացաբոյսերը զովացան, հոգեդարձ եղան, վերակենդանացան։ Ժողովուրդը բացականչեց. «Փառք քեզ, Աստուած»։ Եթէ մի շաբաթ էլ ուշանար անձրևը, Կարսի վիճակում բուսականութիւնը իսպառ կոչնչանար։ Հացավաճառները հանգամանքները աչքի առաջ ունենալով՝ գները բարձրացնելու վրա էին մտածում, բայց յորդահոս անձրևները փոխեցին նրանց ծրագիրը։

Ս. Տէր-Մելքիսեդեկեան

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻ ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԾԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ-ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ

Ալէքսանդրօպօլ, 1 յուլիսի

Ինչպէս որոշված էր, ցուցահանդէսի անասնաբուծական և թռչնաբուծական մասը պաշտօնապէս փակեց Երևանի նահանգապետ կոմս Տիզենհաուզէնը, իսկ անտառագործական և արհեստագիտական բաժինը փակեց երէկ երեկոյեան կոմիսար Ա. Քալանթարը ժամը $7^1/_2$-ին։ Առևտր. դպրոցի ընդարձակ բակում ժողովված էր մի քանի հարիւր հոգի. Քալանթարը բացատրեց նրանց ընդհանրապէս ցուցահանդէսի նշանակութիւնը և նրա հետևանքը Ալէքսանդրօպօլի վերաբերմամբ, յայտնեց կարգադրիչ յանձնաժողովի կողմից շնորհակալութիւն քաղաքային վարչութեան և շէջտեց քաղաքացիների ջերմ աշխատակցութիւնը այս գործում. Նրանից յետոյ խօսեց քաղաքային վարչութեան անդամ Ա. Ամիրօվը. սա նախ՝ յայտնեց վարչութեան և քաղաքացիների խորին շնորհակալութիւնը Ա. Քալանթարին, որ ղեկավար լինելով ցուցահանդէսի նման ծանր գործին՝ աջողեցրեց կազմակերպել նրան Ալէքսանդրօպօլում, և ապա առաջարկեց ժողովրդի խնդիրքը Քալանթարին, որ աշխատէ յաջորդ տարին էլ բանալ այստեղ ցուցահանդէս, խոստանալով ցուցադրել աւելի նշանակալից իրեր. դեռ ճառախօսը խօսքը չէր վերջացրել, հոծ բազմութեան խնդրալից խօսքերը և կեցցէները թնդացրին օդը։

Ի միջի այլոց Քալանթարը յայտնեց նաև, որ շուտով, մասնագէտների ցանկութեամբ, մշակելու է Ալէքսանդրօպօլի քաղաքի և շրջակայ գիւղերի հողերը ոռոգելու հարցը, որը աշխատելու է մօտ ապագայում մի աջող եզրակացութեան գալ։

Ճառախօսներից յետոյ Քալանթարի յանձնարարութեամբ Յ. Միրզօյեանը կարդաց ցուցահանդէսի իրերի գնահատող յանձնախմբի (էքսպէրտների) որոշումները (անտառագործական բաժնի)։

Ցուցադրված իրերը նոյն օրում և եթ վերադարձվեցին տէրերին. այս գործողութիւնը թէև շատ ծանր էր, բայց կարգադրիչ և կաթնատնտեսական կուրսերի ունկնդիր երիտասարդների սրտեռանդ աշխատութիւնով անցաւ լաւ։

Չորս օրում մուտք եղաւ 300 ր. (մուտքի վճարը մեծերի համար 10 կ. էր, իսկ աշակերտների և զինուորների՝ 5 կ.), ի հարկէ եղան նաև ձրի շատ այցելուներ. ընդհանուր այցելուներ եղան մինչև 4000 հոգի։ Ուստանողների մի խումբ եռանդով և մեծ սիրով յանձն առաւ տոմսակներ ծախելու ծանր գործը. շնորհակալութիւն և յարգանք պատանիներին։

Մեծ-Ղարաքիլիսայի կուրսերից եկող 23 ունկնդիրները իրանց ղեկավար Թամամշեանի հետ երէկ վերադարձան շարունակելու դասընթացները։

Ուրիշ տեղերից եկածները ցրվեցին ոմանք Անի, ոմանք Արագածի կողմերը և ոմանք էլ Թիֆլիս։

***

Յունիսի 29-ին, քաղաքային ինքնավարութեան դահլիճում, երեկոյեան ժամը 8-ին կարդացվեցին հետևեալ զեկուցումները։

Ա. Աթանասեան.—«Կօօպերատիվի դերը տեղային գիւղատնտեսական շրջանում»։

Ա. Քալանթար.—«Անասնաբուծական հարցերի մասին»։ «Կօօպերացիան անասնաբուծական շրջանում»։ «Արհեստների նշանակութիւնը Ալէքսանդրօպօլի գաւառում»։

Գ. Ա. Տաթևեան.—«Ալէքսանդրօպօլի գաւառում եղած մանր վարկային հիմնարկութիւնների մասին»։

Ա. Տ. Տիգրանեան.—«Ալէքսանդրօպօլի գաւառի միզուարուծութեան վրա մի հայեացք»։

Զ. Խաչատրեան.—Ալէքսանդրօպօլի գաւառի բանջարների և հացաբոյսերի մշակութիւնը»։

Յ. ք. Ապրիլեան.—«Տկլոր գարու ցանքսի փորձը»։

Յունիսի 30-ին, ցերեկվայ ժամը 11-ին, նոյն դահլիճում կարդացվեցին հետևեալ զեկուցումները.

Գ. Ա. Տրիանդաֆիլօվ.—«Անգօրեան այծի պահանջը»։

Ֆ. Ա. Տրօֆիմօվ.—«Ալէքսանդրօպօլի գաւառի թռչնաբուծութիւնը»։

Լ. Ս. Մալխասեան.—«Ջանախ պանրի քիմիական բաղադրութիւնները»։

Յ. Գ. Միրզօյեան.—«Ալէքսանդրօպօլի Փոքր-Կէչ եկեղեցու դպրոցին կից գիւղատնտեսական դասընթացների գործունէութեան մասին»։

Պ. Ի. Բերուբեան.—«Ալէքսանդրօպօլի շրջանի տնտեսական վիճակի մասին» (հայերէն)։

Վ. Գենջեան.—«Կարտօֆէլի մշակութեան նշանակութիւնը Ալէքսանդրօպօլի գաւառում» (հայերէն)։

Տէր-Մկրտչեան.—«Փոքր-Ղարաքիլիսայի հողերի ոռոգման կարևորութիւնը» (հայերէն)։

Ա. Քալանթար.—«Ալէքսանդրօպօլի ցուցահանդէսի ընդհանուր նշանակութիւնը»։

Ն. Ս.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Թարգմանչաց տօնի պատճառով «Մշակի» հետևեալ համարը լոյս կը տեսնի շաբաթ, յուլիսի 6-ին։

◆ Յուլիսի 2-ին հոգեհանգիստ կատարվեց գեներալ իշխան Ի. Ճավճավաձէի յիշատակին։ Հանգուցեալի բնակարանից մարմինը տեղափոխվեց Քաշվէթի եկեղեցին։ Հոգեհանգստին ներկայ էին փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ Շատիլօվը, նահանգապետ Չերնեավսկին, վրաց նահ. ազնուականութեան պարագլուխը, քաղ. վարչութեան անդամները, վրաց կրթական հաստատութիւնների ներկայացուցիչները և այլն։ Ապա դագաղը դրվեց դիակառքի վրա և տարվեց կայարան, որտեղից ուղարկվեց Ուրիաթուբանի գիւղը, ուր այսօր կատարվելու է թաղումը։ Դագաղի վրա դրված էին շատ պսակներ զանազան զօրամասերից, վրաց ազնուականութիւնից և ուրիշներից։

◆ Երկու ամսով արձակուրդով մեկնեց Թիֆլիսի փոխ-նահանգապետ կամերհէր Պանօվը։ Նրա բացակայութեան ժամանակ փոխ-նահանգապետի պարտականութիւնները կատարելու է նահանգական վարչութեան աւագ խորհրդական Ե. Էլիմիրզեանը։

◆ «З. Р.»-ի ասելով Թիֆլիսի նահանգական ազնուականութեան ժողովը զանազան ընկերութիւնների ու հաստատութիւնների յատկացրել է 1) Վրաց ազնուականութեանը նպաստների ու սախպէնդիաների համար 5700 ր., Ցինամզղվարօվի գիւղ. դպրոցին 5000 ր., «Գանաթլէբա» Ընկ. 1000 ռուբ., Վրաց Դրամ. Ընկ. 6000 ր., Ֆիլարմօնիկ Ընկ. 1000 ր., վրացական թանգարան կառուցանող կօմիտէին 5000 ր., զանազան վրացական կուլտուրական ու բարեգործ. հիմնարկութիւնների 4000 ր., Վրացական Դպրոցական Ընկ. 85,000 ր., Վրաց Պատմ. ու Ազգ. Ընկ. 8000 ր., Վրաց մէջ Գրագիտ. Տարածող Ընկ. 5000 ր., Կախէթի երկաթուղային ընկ. 4000 ր. և այլն, և այլն։

◆ Նոյն թերթի ասելով Վրաց մէջ Գրագիտ. Տարածող Ընկերութիւնը Պետ. Դումայի անդամ Գէլօվանիից ստացել է 626 ր. Արչիլ Ջօրջաձէի մահարձանի համար։ Յիշեալ գումարը հանգանակված է պետերբուրգաբնակ վրացիների մէջ։

◆ Ինչպէս «Баку»-ն տեղեկացնում է, Կովկասի փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ Շատիլօվը թոյլատրել է, զինուորական և ներքին գործերի մինիստրների հետ համաձայնութեան գալով, Էնզէլի-Բագու-Բաթումի վրայով Գերմանիա ուղարկել վերանորոգութեան համար 16 պարսկական թնդանօթ։

◆ Բագւում գրախանութ ունեցող տիկին Մարիամ Սունդուկեանին պատշաճ իշխանութիւնից թոյլատրված է երկամեայ աքսորից յետոյ վերադառնալ կրկին Բագու։

◆ Յուլիսի 2-ին, առ. ժ. 8-ին, թիֆլիսեցի Նիկօլայ Մելիցխարիաշվիլին, որ ապրում է Անդրէեվսկայա փող. № 94 տանը, ինքնասպանութեան նպատակով կրակեց ատրճանակից գլխին։ Նրա կեանքը վտանգի մէջ է։ Պատճառը պարտքի պատճառով առանց ձեռքից գնալն է։

◆ «Баку»-ին հեռագրում են Թիֆլիսից, որ իբր քննիչ իշխանութեանը մօտ կանգնած մի անձն, որ կամեցաւ անյայտ մնալ, յայտնել է, թէ Գօլօվինսկի պրօսպեկտի վրա տեղի ունեցած դժբաղդութեան քրէական բովանդակ պատասխանատուութիւնը ընկնում է միմիայն ամբողջ քաղ. վարչութեան վրա, ծառայութեան մէջ յանցաւոր անփութութիւն ունենալուն համար, որ այնպիսի օրհասական հետևանք ունեցաւ։ Բացի դրանից նիւթական պատասխանատուութիւնը զոհերի ընտանիքների հանդէպ նոյնպէս ամբողջովին վերաբերում է քաղաքային վարչութեանը։

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան մէջ երևան է հանված վատնում։ Դրամահաւաքգործակալ Մարգարեանը, ինչպէս յայտնում են տեղական բոլոր օրաթերթերը, վատնել է քաղաքին պատկանող մօտ 2500 ր.։ Մարգարեանը հեռացված է պաշտօնից։

◆ Լոյս տեսան «Տարազի» և «Աղբիւրի» մայիս-յունիսի (№ 5—6) համարները։ «Տարազի» համարը պարունակում է Րաֆֆիի, Պօղոս Նուպար-փաշայի, Ծերենցի և դստեր, պրօֆ. Ս. Եղիազարեանի, գերմանական կայսերական զոյգի, Թագաժառանգի, Ռումինիայի թագուհի Կարմէն Սիլվայի, Վագնէրի, Ամիրան Մանդինեանի և այլ պատկերներ։ Տպված է, ինչպէս միշտ, գեղեցիկ, շքեղ և ճաշակով։

◆ Քարհատից մեզ գրում են, որ այդ գիւղի ծխ. դպրոցը, հակառակ իր նմանների շարքում ինքն ամենաապահովը լինե-

[illegible]

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

[illegible]

ՀՐԱՒԷՐ ՄԵԾԱՅԱՐԳ ԱԶԳԱՅԻՆՆԵՐԻՆ

Կ. Պոլիս, 15/28 յունիս

[illegible] հանրօրէն ընծայելու համար։

Յակոբ Գուրգէն եղած է մէկը մեր ուսուցիչներու այն հեղինակաւոր ցանցառ դէմքերէն, որոնք ազգին զարգացման օգտակարապէս ծառայեցուցած են իրենց բովանդակ կեանքը։ Տակաւին շատ երիտասարդ, 1872-ին, ուսուցչական ասպարէզը ընդգրկած, մինչև 1908 թ. շարունակած է զայն անընդհատ, նախ իբր ուսուցիչ Փանոսեան և Ազապեան վարժարաններու մէջ, յետոյ 1876—1891 թ. թ. իբր հիմնադիր և վարիչ Հայկական կրթարանին Օրթաքէօյ, 15-ամեայ շրջանի մը մէջ ընծայելով ազգին օգտակար անհատներ, որոնք իրենց ստացած կրթութեամբ և գրաւած դիրքերով պատիւ կը բերեն այսօր, ու անկէ յետոյ, իբր ուսուցիչ, միշտ հայերէնագիտութեան, Կազը գիւղի Արամեան, Սամաթիոյ Սահակեան և Նունեան, Կում-Կափուի Մխիթարեան, Բրուսայի տրուեստագիտական, Կարնոյ Սանասարեան, Պերայի Էսաեան և Ղալաթիոյ Կեդրոնական վարժարանները, այս վերջնոյն մէջ՝ իբր յաջորդ Մաղաքիա Գարագաշեանի, իրեն աշակերտող մատաղատի սերունդները խանդավառելով հայ լեզուի մէջ ունեցած իր խոր հմտութեամբ և անկեղծ ու հզօր ներշնչումներով։

Գուրգէն իր ուսուցչական ասպարէզին հետ ունեցած է նաև ազգային գործօն կեանք մը, թէ իբր երեսփոխան և թէ իբր անդամ ուսումն. խորհրդոյ, ազգին ընդհանուր շահերը ազդուօրէն պաշտպանելով և ջանալով բարելաւել մեր կրթական հաստատութիւնները։

Գուրգէնի կեանքը սակայն լոկ ուսուցչական և ազգային գործունէութեամբ չի սահմանափակուիր. ան ունեցած է նաև գրական-հրապարակագրական կեանք մը, հրատարակելով «Ձայն գպրոցաց», «Պատկեր աշխարհիկ գրականութեան», «Արուեստ տաղաչափութեան», «Ուղևորութիւն յԱթէնս և ի Զմիւռն», այս վերջինը պատուած Յունաստանի կառավարութեան կողմէ հեղինակին ընծայուած ս. Փրկչի պատուանշանով, ինչպէս նաև «Ճաշակ ոսկեղէն դպրութեան» հանդէսը, աշխատակցութեամբ իր հայերէնագէտ բարեկամին՝ Գարագաշի, և լեզուական հարցերու նուիրուած հեղինակաւոր յօդուածներու կարևոր շարքի մը հետ, «Արէտ» ստորագրութեամբ սրամիտ և շահեկան քննադատականներ, ազգային զանազան խնդիրներու շուրջը, իր հրապարակագրական գրիչը ի սպաս դնելով նաև յօդուած բարենպատակ հաստատութեանց, որոնց կարգին՝ ազգ. հիւանդանոցը իրեն կը պարտի «փոխան ծաղկեպսակի կամ ծաղկեփունջի»-ների գոյացած գլխաւոր մէկ հասոյթը, որուն գաղափարը թելադրուած է իրմէ։

Բոլոր այս եռանդուն ու ազգօգուտ գործունէութիւնները անտարակոյս իրաւունք կուտան իրեն՝ իր հանգիստի և տկարութեան այս օրերուն մէջ վայելելու հանրօրէն ընծայուած համակրական տուրք մը, ինչպէս նաև պարտք կը դնեն ազգին վրայ՝ բարոյական և նիւթական ամեն աջակցութիւն նուիրելու այս ձեռնարկին, որ իրեն նպատակ ունի վարձատրել ազգային վաղեմի աշխատաւոր մը։

Հետևաբար, յօբելեանական յանձնաժողովս կուգայ հրապարակաւ խնդրելու մեծայարգ ազգայիններէ, գնահատելու համար վաստակաւոր ուսուցչին ազգանուէր գործունէութիւնները, փութալ ընծայել յանձնաժողովիս իրենց բարոյական ու նիւթական աջակցութիւնը, որպէս զի յանձնաժողովս կարենայ ի պատիւ յարգելի յօբելեարին սարքելի մերձաւոր հանդէսի մը մէջ մատուցանել անոր՝ գրաւականն այն յարգանքին ու համակրութեան, զոր ազգը պարտաւոր է միշտ ընծայելը իր վաստակաբեկ աշխատաւորներուն։

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ և յարգանքով։

Ի դիմաց Յ. Գուրգէնի յոբել. յանձնաժ.
Ատենապետ՝ դոկտ. Վ. Յ. Թորգոմեան
Ատենադպիր՝
Հայկանոյշ Մառք-Թօշիկեան

Յ. Գ.—Դրամական և այլն առաքումներ կը խնդրուի յղել յանձնաժողովիս գանձապետ Սարգիս էֆ. Քրնաճեանի, ժամանակաւոր նոր Նամակատան դիմաց, Քրնաճեան խան, Կ. Պոլիս։ Յօբելեանին օրը պիտի ծանուցուի մասնաւոր յայտարարութեամբ։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Մինիստրների խորհրդի նիստում, յուլիսի 1-ին, արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովը, նկարագրելով քաղաքական ներկայ կացութիւնը, յայտնեց իր եզրակացութիւնը, թէ Ռուսաստանի պարտականութիւնն է հաշտեցնել բալկանեան կռւող կողմերին, մշակելով նրանց համար ընդունելի պայմաններ։

— «Р. Молва»-ն հաղորդում է, որ մօտիկ ապագայում վերականգնվելու է Մոսկվայի գեներալ-նահանգապետի պաշտօնը, որի թեկնածու համարվում է Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրոնցով-Դաշկովը։

— Բօլգարական նաւատորմը Սէվաստոպօլում հարկադրվեց, ռումինական և թիւրքական նաւատորմերի պահանջով, զինաթափ լինել։ Նաւաստիները մնալու են Սէվաստոպօլում մինչև պատերազմի վերջը։

— Ռուսաստանը նորից կտրուկ առաջարկութիւն ուղարկեց սերբ և յոյն կաբինէտներին դադարեցնել պատերազմական գործողութիւնները։

— Թիւրքաց կաբինէտը վճռեց նուաճել Մարմարա ծովի Թիւրքիայի ափը և Չօրլու քաղաքը։

— Սերբիան և Յունաստանը որոշել են զինադադար ստորագրել Բօլգարիայի հետ պատերազմի դաշտում։

— Ռումինիան որգելեց հացահատիկ արտահանել երկրից։

— Պետերբուրգում պաշտօնավարող ֆրանսիական դեսպան Դէլկասէն թողնում է իր պաշտօնը և վերադառնում հայրենիքում գործելու նպատակով։

— Ռուս-չինական լարված յարաբերութիւնների վտանգն անցաւ։ Չինաստանը բաւարարութիւն տուեց Ռուսաստանի բոլոր պահանջներին։

— Անգլիացի քաղաքագէտները և դիւանագէտները դատապարտում են բօլգարների վարմունքը պատերազմի պատճառ լինելուն համար, գլխաւոր մեղաւոր ճանաչում են Աւստրիային, որի դիւանագիտական պարտութիւնը բղխում է հէնց Բօլգարիայի պատերազմական պարտութիւնից. միակ միջոցը կռւող կողմերին հաշտեցնելու համար համարվում է Ռուսաստանի ակտիվ միջամտութիւնը։

— Սօֆիայում աճում է հակադինաստիական խմորումը։

— Հեռագրում են, որ բօլգարական գլխաւոր ոյժերը կենտրոնանում են Սօֆիայի շուրջը, որովհետև սերբիական զօրքերը ազատ ճանապարհ ունեն արշաւելու բօլգարների մայրաքաղաքի վրա։

— Սօֆիայից ստացվել են լուրեր, թէ սկսվել են անկարգութիւններ։ Ռմն կրակել է Դանէվի վրա։

— Հռոմից հեռագրում են, որ, լուրերի համաձայն, Սերբիան մերժեց Ռուսաստանի միջնորդութիւնը և ստանձնում է վիճել բոլոր նուաճված երկիրները։

— Սօֆիայից տեղեկացնում են, որ զօրքերի մէջ երևան է հանված դաւադրութիւն ընդդէմ Ֆերդինանդ թագաւորի և ներկայ բօլգարական կառավարութեան դէմ։ Ամբողջ գնդեր հրաժարվում են հպատակվել։ Երկուստեք ընդհարման ժամանակ իբր մեծ թւով զինւոր և օֆիցէր են սպանվել։

— Պետական Խորհրդի ֆինանսական մասնաժողովը ընդունեց ընդհանուր ուսման համար յատկացված 10 միլիօն ռուբլին։

— Պետերբուրգում ամեն օր տեղի են ունենում արևահարութեան դէպքեր։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

—

Թիֆլիս, Սեդրակ Թառայեանին.—Խմբագրութեանս մէջ ստացված է 200 ր. ձեզ յանձնելու համար։ Մտէք խմբագրատուն և ստացէք։

Թիֆլիս, ուսուցիչ Աստ. Վարդանեանին. Ձեզ յանձնելու համար նամակ է ստացված Երևանից։ Մտէք խմբագրատուն և ստացէք։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—**Արագ գնացքը** № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ **Պօստատար գնացքը** № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., **Խառն գնացքը** № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—**Պօստատար գնացքը** № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—**Պօստատար գնացքը** № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 24/23 (միայն II և III կարգի վագոններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ **Մարդատար-ապրանքատար գնացքը** № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՕՄ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բօրժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար** № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բօրժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—**Արագ գնացքը** № 5—9 ժ. 35 ր. եր. **Պօստատար գնացքը** № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ **Խառն գնացքը** № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—**Պօստատար գնացքը** № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—**Պօստատար գնացքը** № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 26,25—(II և III կարգի վագոններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՕՄԻՑ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ **Մարդատար գնացքը** № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ“ ՖՕՆԴԻ
հետևեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) «ՄՇԱԿԻ» ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կազմեց Լ. Դանիէլեան » — 50 կ.
3) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
4) ԿԱՅԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Ալ. Ասաքելեանի » — 50 կ.
5) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յօբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալբոմ) . . . 1 ր.
6) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից միմի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

(2) 10—2

Կախ - աւանի ծխական դպրոցի համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ
ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՄԱՐ։

Պայմանների համար պէտք է դիմել՝ Кахи, Закат. окр. Попечительству Кахск. Арм. церк.-прих. училища.

օ.մ. 543. 3—2

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ

Սպէրմին-Պէլիով օգտվող հիւանդներին աշխատում են խաբել մեծախոստում րէկլամներով սերմային երկաթից պատրաստված հեղուկների մասին, ըստ որում այդ րէկլամների մէջ անամօթաբար խեղաթիւրում են փաստերը և մատնացոյց են լինում եւրոպական գիտնականների անուան և աշխատութիւնների վրա, մինչդեռ այդ գիտնականները երբէք չեն տեսել այդ պրէպարատները։ Մենք մեր պարտքն ենք համարում նախազգուշացնել հիւանդներին այդ մահլամներից, որովհետև նրանք՝ չունենալով ոչ մի առնչութիւն Սպէրմին-Պէլի հետ՝ շատ անգամ պարունակում են իրանց մէջ հակառողջական նիւթեր։

Նեվրաստենիայի, սեռական թուլութեան, զառամութեան, իստէրիկայի, նեվրալգիայի, սակաւարիւնութեան, թոքախտի, սիֆիլիսի, սրդիկային բժշկութեան հետեւանքների, սրտի հիւանդութիւնների (չաղութիւն, սրտի անզախտութիւն, սրտի բաբախումն, պէրէբօյ, միօկարդիտ), զարկերակի կարծրացումի, ալկօհօլիզմի, ողնաշարի հիւանդութեան, կարուածների, հիւանդութիւններից առաջացած թուլութեան, յոգնածութեան և այլ հիւանդութիւնների ժամանակ միայն Սպէրմին-Պէլի գործածութեամբ կարելի է հասնել այն փայլուն հետևանքներին, որոնց մասին վկայում են ամբողջ աշխարհի յայտնի գիտնականների և բժիշկների գիտութիւնները։

Հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել ՍՊԷՐՄԻՆ-ՊԷԼԻ անուան վրա և մերժել բոլոր մահլամները և հեղուկները զանազան անուններով, որոնց անպէտքութեան մասին հրատարակված է առանձին բրօշիւր, որն ուղարկվում է ձրի՝ Սպէրմինի մասին եղած նորագոյն գրականութեան հետ միասին։

ՍՊԷՐՄԻՆ ՊԷԼԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ՁԵՌՔ ԲԵՐԵԼ ԲՈԼՈՐ ԴԵՂԱՏՆԵՐՈՒՄ ԵՒ ԴԵՂԱՎԱՃԱՌԽԱՆՈՒԹՆԵՐՈՒՄ։

ОРГАНОТЕРАПЕВТИЧЕСКІЙ ИНСТИТУТЪ
Профессоръ Д-ръ ПЕЛЬ и С-ья
Поставщики Двора
ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

(П. 69718) 12—7

Կ. Պօլսի Պալենց գրավաճառանոցին մէջ կը ծախուին

Կ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ. «Իսկական պատմութիւն հայոց», քարտիսաւոր, պատկերազարդ և ճիւղագրական պատկերներով, մասն Ա. էջ 230. Կ. Պօլիս. . 80 կ.
ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ-ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ.—«Բառարան հայ (Աշխարհիկ)—ֆրանսերէն», Ա. մաս. էջ 240. Կ. Պօլիս 1913. . . . . 80 կ.
ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ.—«Ձուլցատրութիւն հայ-անգլ.», (հայերէն հնչումներով) էջ 271, Կ. Պօլիս, 1913. . . . . 1 ր.
ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԻՒՆՔ առաւօտեան երգեցողութեան և պատարագի. . 40 կ.
ՄԵՍՐՈՊ-ԵՐԷՑ. - «Սրբազան պատմութիւն», Հին Ուխտի. . . . 40 կ.
» » Նոր Ուխտի. . . . 40 կ.
ՁՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ֆրանսերէն լեզուի հայերէն հնչումներով. . .
Գրատանս 1913-ի ցանկը՝ ձրի.
Դիմել Պալենց գրատուն, որուն հասցէն է՝ B. BALENTZ, 20. Tchakmakdjilar, CONSTANTINOPLE. (հ.) 547. 2—1

ՕՐԱԿԱՆ 10 ՌՈՒԲԼԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

մեր նորագիւտ «ՖՕՐՏՈՒՆԱ» ֆերրօտիպ կամէրայի օգնութեամբ, որ տալիս է իւրաքանչ. րօպէում՝ ամենաուժեղ լոյսի տակ՝ մետաղեայ պլատինկաների վրա միանգամայն պատրաստ լուսանկարներ, որ կարելի է յանձնել իսկոյն եւեթ։ Չէ պահանջվում ոչ հմտութիւն, ոչ գիտութիւն եւ ոչ էլ մութ սենեակ։ Կասսէտաների մէջ պլատինկան կարելի է մտցնել օրը-ցերեկով՝ միանգամից 25 հատ։ Կամէրան գեղեցիկ տեսք ունի, նոյնպէս և ամենալաւ օպրոմատ, ունի նիկէլեայ րէզէրվուար՝ պլատինկաների ընդօրինակումները երևան բերելու համար, մետաղեայ փական և մախրագոյն ապակի։ Կամէրայի հետ միասին ուղարկում ենք 12 պլատինկա, 1 շրջանակ և 1 մագնիս պլատինկաները հանելու համար, նոյնպէս և ռուս. պատկերազարդ ձեռնարկ։
Գինը 7 ր. 75 կ.։ (ճանապարհածախսը 50 կ., Սիբիր՝ 90 կօպ.)։
Եթէ Դուք աշխատասէր էք, ուրեմն ՁԵԶ ՀԱՄԱՐ ԲԱՑՎԱԾ Է ՄՈՒՏՔԻ ՄԻ ՆՈՐ ԱՂԲԻՒՐ։ Յատուկ բնակար. հարկաւոր չէ։ Կարելի է լուսանկարել հրապարակներում, տօնավաճառներում և շուկաներում, և իւրաքանչիւր րօպէ փող աշխատել։ «ՖՕՐՏՈՒՆԱ» կամէրան մեծ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում նաև սիրողների համար։ Ցա խս է ճշգրիտ նկարներ և ծառայում է իբրև դուրեկան ժամանցի առարկայ։ Ուղ. ենք վերադիր վճ. և առանց կանխավճ.։ Հասցէն՝ «Т-во Патентъ». Варшава, Св. Креста № 3. Отд 92.

(յուլ. 5) В. 37991) 2—2

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ
Ինժեներ Ի. Ս. Պօնդօյեվի
Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.։ Տէլէֆօն № 10—93.
ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ
ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ
ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, բէֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած։ ԱՍՖԱԼՏ սրգրանեան։ ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ։ Շինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.։ Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում։ Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ։
(ու.) 7. 30—28

Չափահասների համար
ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ
Բժշկ. ֆէլդշէր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

1) «Գաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ րէցէպտներով, խորհուրդներով և նկարներով։ Անհրաժեշտ բժշկարան է ամեն մի չափահաս մարդու համար, նամանաւանդ այնտեղ, որտեղ չը կան մասնագէտ բժիշկներ։ Լեզուն շատ պարզ ու ամենքին հասկանալի։ Գինն է 50 կ.։
2) «Տրիպէր (սուսունակ) եւ նրա բժշկութիւնը» րէցէպտներով, բազմաթիւ խորհուրդներով ու նկարներով։ Գինն է 20 կ.։
3) «Ձեռնաշարժութեան սովորը կամ մօդնի իւրկէց», խիստ ծիծաղաշարժ վօդէվիլ միմիայն չափահասների համար։ Գինը 20 կ.։
4) «Սօնայի ճաշակէրը» յայտնի վօդէվիլը, շատ ծիծաղաշարժ 2-րդ հրատարակութիւն։ Գինը 15 կ.
5) «Միւլէնօյն դագաղում», պատմուածք հայ-թուրքական կռիւներից. դէպքերի նկարներով Գինը 7 կ.։
6) «Բաճճիի կենսագրութիւնը», պատկերով։ Ամենքին հասկանալի գրված։ Գինը 10 կ.։

Ուղարկում եմ բոլոր գրքերը միասին։ Պահանջողները պէտք է առաջուց գրկեն գրքերի գինը մարկաներով ճանապարհած ախքը՝ բոլոր գրքերը միասին—17 կօպ. (Անպայման՝ զակազնօյ)։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г Есаянцу.

(հ. կ.) 44. 100—46

Սամարղանդի ծխ. դպրոցի համար հարկաւոր է
ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

18—20 դասով։ Պատրաստում է երգեցիկ խումբ։ Կը ստանայ 600 ռուբ. ռոճիկ, ճանապարհածախս, և կազմած համերգների զուտ արդիւնքից 15°/₀. Դիմել քահանային այս հասցէով. Самаркандъ. Армянскому священнику.

(օ. մ.) 541. 4—2

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱԹՈՒՂԹԸ,

որ տուած ունէի ՄԻԽԱՅԻԼ ՂԱԶԱՐՈՎԻ[illegible] իմ առևտրական գործերը վարելու համար յունվարի 1-ից 1911 թւից և վաւերացված նոտար Միրկէվիչից № 1417 րէեստրո[illegible] համարել ՈՉՆՉԱՑՎԱԾ և ԱՆՎԱՒԵՐ։
Գրիգոր Րէվազեան
օ.մ. 543. 3—2

Լոյս տեսաւ
Գ. ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆԻ
„ԷՍՔԻԶՆԵՐ“
գիրքը։
187 երես։ — Գինն է 50 կօպ։
Ծախվում է Թիֆլիսի բոլոր գրախանութներում։ (օ. մ.) 542. 5—2

ԳՕՐԻՍԻ երկդասեան ծխ. դպ. համար հարկաւոր են՝
ա. ԱՒԱԳ-ՈՒՍՈՒՑԻՉ միջնակարգ կրթութեամբ, փորձված, հայերէն և յարակից առարկաներ աւանդող. աւագութեան և դասի համար մինչև 700 ր. ռոճիկ։
բ. ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ԽՄԲԱՊԵՏ աջող ձայնով, որևէ երաժշտական դպրոցաւարտ, քառաձայն խումբ ղեկավարելու, 26 դասով, վարձատրութիւն մինչև 700 ր.։
գ. ՈՒՍՈՒՑԻՉ կամ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ բնագիտութիւն, պատմութիւն և թւաբանութիւն աւանդող, 26 դասով 520 ր. ռոճիկ։
Դասագինը 20 ռուբլի։
Ցանկացողները թող իսկոյն ներկայացնեն իրանց բարեկամութեան և աւարտման վկայականները կամ պատճէնները։
Դիմել՝ Герюсы, Попечительству Армянскаго училища. (ու.) 518. 4—3

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный